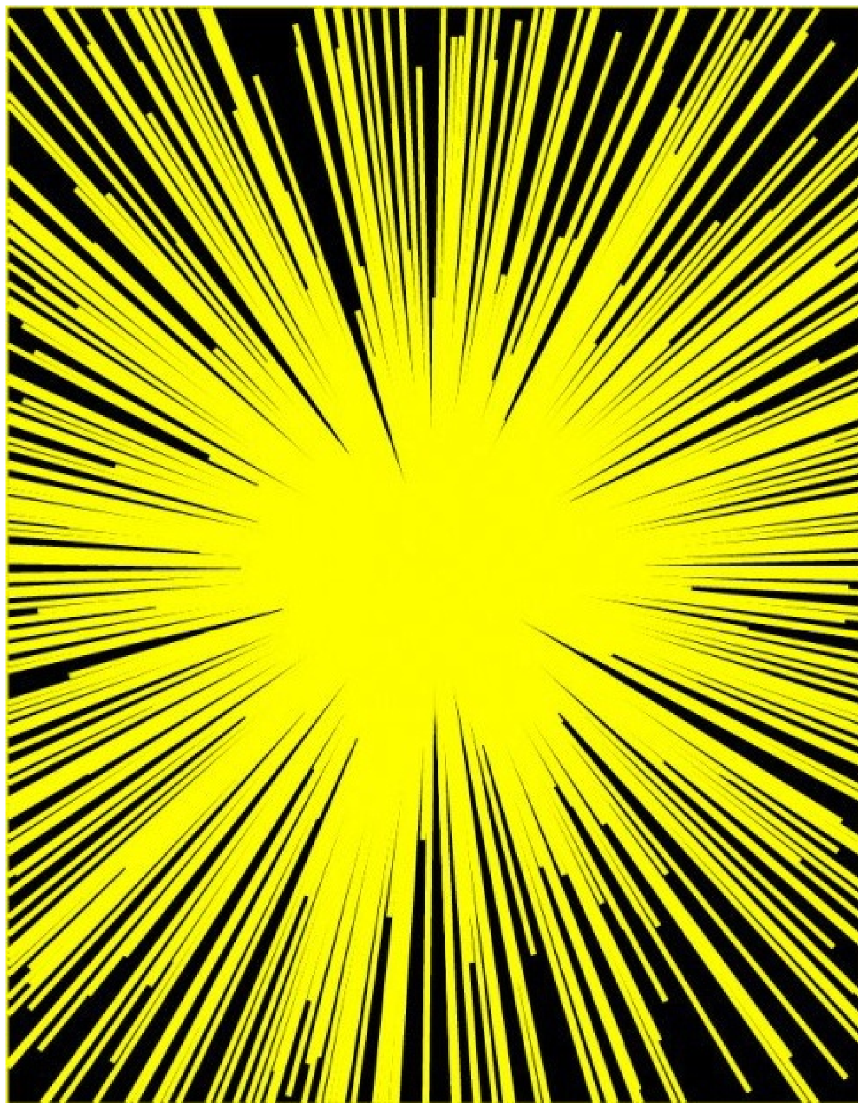
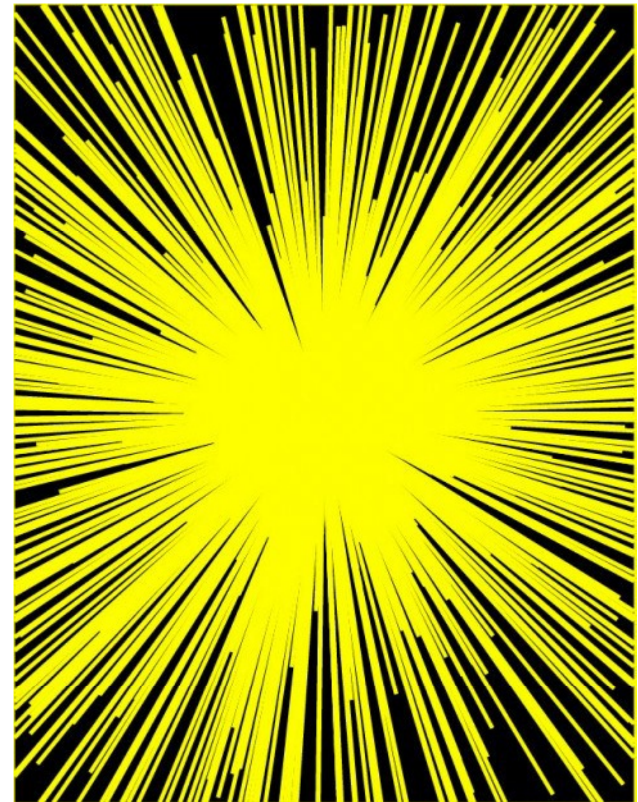

Ισχύς και επίδραση ενός μύθου

Άνκε Γιουνκ

ελληνικά / deutsch

Macht und Wirkung eines Mythos

Anke Junk

Πίνακας πεεριεχομένων

Inhaltsverzeichnis

Οι μυθικές φαντασιώσεις του Ντάνιελ Πάουλ Σρέμπερ

Τέλη του περασμένου αιώνα η νομική σταδιοδρομία ενός πολίτη της Σαξωνίας θα έχει απότομο τέλος. Μόλις που είχε διοριστεί πρόεδρος της γερουσίας του Εφετείου της Δρέσδης, αρρωσταίνει ο Ντάνιελ Πάουλ Σρέμπερ στην ηλικία των 51 ετών με πολύ σοβαρή ψύχωση και παραμένει σε κλινική ψυχιατρική θεραπεία. Τα βιώματά του και οι θρησκευτικές απόψεις που προέκυψαν από αυτά, εκδόθηκαν το έτος 1903 με δική του πρωτοβουλία υπό τον τίτλο: „Απομνημονεύματα ενός ψυχοπαθούς".
Από αυτές τις εκτενείς σημειώσεις (1) θα επεξεργαστώ παρακάτω το μυθολογικό περιεχόμενο των θρησκευτικών πεποιθήσεων του Σρέμπερ, για να τον καταστήσω προσβάσιμο για μια ψυχοαναλυτική ερμηνεία. Εδώ με ενδιαφέρει πρωτίστως η σχέση του με την μητέρα του και η συνέπεια αυτής της σχέσης σε ανεπίλυτες συγκρούσεις. Γιατί άραγε να μπλέκεται ένας άνδρας, ο οποίος ήταν πιο κοντά στη λογική σκέψη, στον ορθολογισμό παρά στο παράλογο σε ένα τέτοιο περίπλοκο θρησκευτικό σύστημα; Αφού μάλιστα έλεγε για τον εαυτό του, πως ήταν «μια ήρεμη, φιλόδοξη, ξεκάθαρη, σχεδόν νηφάλια φύση, δίχως πάθη, της οποίας το ατομικό προίκισμα πήγαινε προς την κατεύθυνση της ψυχρής διανοητικής κριτικής παρά προς την δημιουργική δραστηριότητα μιας ελεύθερης σκέψης φαντασίας». (1, 48)
Παρόλα αυτά παρέμεινε συνδεδεμένος με τις μυθικές φαντασιώσεις για τον Θεό και το σύμπαν, όπου όμως δίνει μεγάλο βάρος σε αυτόν τον ίδιο. Πρώτα θέλω να εξηγήσω εν συντομία για τι είδος μύθου πρόκειται εδώ.
Το μυθολογικό στοιχείο στο σύστημα της φαντασίας του πρέπει να το δούμε ως προσωπικό μύθο του Σρέμπερ, γιατί εδώ εγώ δεν μπορώ να κατανοήσω κανέναν πραγματικό (διαδεδομένο) μύθο με την έννοια μιας συλλογικής άποψης για τον κόσμο. Και ακόμη λιγότερο πρόκειται για μένα για υπερβατικές δυνάμεις, οι οποίες – όπως αυτός νομίζει – του αποκαλύπτονται εδώ. Σίγουρα όμως πρόκειται εδώ για μια υποκειμενική άποψη για το σύμπαν, για την έντονη προσπάθεια, να θέσει την δική του εμπειρία της πραγματικότητας σε μία ανώτερη σχέση, όπου ο μυθολογικός χαρακτήρας των βιωμάτων του και οι «βασικές απόψεις», που προέκυψαν από αυτά, είναι αναμφισβήτητος.

Λοιπόν θα ήταν για παράδειγμα σχετικά με τον ήλιο έτσι, „ώστε θα τον θεωρούσαμε άμεσα ή έμμεσα μόνο ως στοιχείο της θεϊκής δημιουργικής βίας που κατευθύνεται προς την γη. Ως απόδειξη του ισχυρισμού αυτού προβάλω εδώ προσωρινά μόνο το γεγονός, πως ο ήλιος εδώ και χρόνια … μου μιλάει … ." (1, 13) Εδώ πρόκειται για «αποτελέσματα …, στα οποία κατέληξα με βάση τις εντυπώσεις κι εμπειρίες που έλαβα σε σχέση με τις *πιθανές* διαρκείς (σημείωση του συγγραφέα) συνθήκες που τίθενται υπό αμφισβήτηση, τη φύση και τις ιδιότητες του Θεού, την αθανασία της ψυχής κλπ. ....". Το ότι δεν ήθελε να αλλάξει το παραμικρό στις βασικές του αυτές απόψεις, το κάνει σαφές ήδη στον πρόλογο.

Die mythenhaften Vorstellungen des Daniel Paul Schreber

Gegen Ende des letzten Jahrhunderts nimmt die juristische Laufbahn eines sächsischen Bürgers ein jähes Ende. Gerade zum Senatspräsidenten des Oberlandesgerichtes Dresden ernannt, erkrankt Daniel Paul Schreber im Alter von 51 Jahren an einer schweren Psychose und wird für lange Zeit in stationärer psychiatrischer Behandlung bleiben. Seine Erlebnisse und die daraus resultierenden Anschauungen religiöser Natur, werden im Jahre 1903 unter dem Titel: „Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken" auf seine Initiative hin veröffentlicht.
Aus diesen umfangreichen Aufzeichnungen (1) werde ich im folgenden den mythologischen Gehalt der religiösen Vorstellungen Schrebers herausarbeiten, um ihn einer psychoanalytischen Interpretation zugänglich zu machen. Dabei interessiert mich vorrangig die Beziehung zu seiner Mutter und die daraus entstandenen ungelösten Konflikte. Denn warum verstrickt sich ein Mann, der dem rationalen Denken weit näher stand als dem irrationalen, in ein derart verschachteltes religiöses System? Sagt er doch über sich selbst, das er „eine ruhige, leidenschaftslose, klar denkende, fast nüchterne Natur war, deren individuelle Begabung weit mehr in der Richtung kühler verstandesmäßiger Kritik lag, als in schöpferischer Thätigkeit einer frei waltenden Einbildungskraft." (1;48) Dennoch blieb er mythischen Vorstellungen über Gott und die Welt verhaftet, wobei ihm selbst eine ganz besondere Bedeutung zukommt. Zunächst möchte ich kurz klären, um welche Art von Mythos es sich hierbei handelt.

Das mythologische an seinem Vorstellungssystem ist genau genommen als Privatmythos Schrebers anzusehen, weil ich darunter keinen echten (überlieferten) Mythos im Sinne einer kollektiven Weltauffassung verstehe. Noch weniger sind es für mich transzendente Mächte, die – wie er meint – sich ihm hier offenbaren. Sehr wohl handelt es sich hier aber um eine individuelle Weltauffassung, um das Bemühen, die eigene Erfahrung von Wirklichkeit in einen sinnstiftenden, übergeordneten Zusammenhang zu stellen, wobei der mythologische Charakter seiner Erlebnisse und der daraus gewonnen „Grundanschauungen" unverkennbar ist.

So wäre es z.B. hinsichtlich der Sonne so, „daß man dieselbe mittelbar oder unmittelbar nur als den der Erde zugewendeten Teil der schaffenden Wundergewalt Gottes aufzufassen hat. Als Beleg für diese Behauptung führe ich vorläufig nur die Tatsache an, daß die Sonne seit Jahren … mit mir spricht … ." (1;13) Dabei handele es sich um „Ergebnisse …, zu denen ich auf Grund der von mir empfangenen Eindrücke und Erfahrungen hinsichtlich der in Frage kommenden *dauernden* (Hervorh. d. Autors) Verhältnisse, des Wesens und der Eigenschaften Gottes, der Unsterblichkeit der Seele usw. gelangt bin … ." Das er an diesen „Grundanschauungen nicht das mindeste zu ändern" (1;4) habe, macht er dem Leser schon in der Einleitung deutlich.

Για να μπορέσω να αποδώσω τις βασικές απόψεις του Σρέμπερ στο σύνολό τους, θα οδηγούσε εδώ πολύ μακριά και γι' αυτό θα περιοριστώ όσο το δυνατόν περισσότερο στους όρους και τις ιδέες που με αφορούν. Γιατί στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, πάνω απ' όλα, πρέπει να διερευνηθεί ο «μύθος του ήλιου» του, ο οποίος, κατά τη γνώμη μου, έχει και μητρικές πτυχές εκτός από τον πατρικό συμβολισμό - τον οποίο έδειξε ο Φρόυντ (2, 178 κ.ε.). Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να δώσω μια πιο λεπτομερή περιγραφή των απόψεών του για τη ζωή και το θάνατο, όπως τις έθεσε στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του. Για να αποκτήσετε όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα του ατόμου Σρέμπερ, θα μιλήσει ο ίδιος για τον εαυτό του στο επόμενο κεφάλαιο.
Διότι στα πλαίσια αυτής της εργασίας πρέπει πρώτα απ' όλα να διερευνηθεί ο δικός του „μύθος του ήλιου", ο οποίος, κατά την γνώμη μου, παράλληλα με τον πατρικό συμβολισμό – τον οποίο απέδειξε ο Φρόυντ (2;178 ff.) – παρουσιάζει επίσης μητρικές πτυχές. Αρχικά θέλω όμως να αναφέρω λεπτομερέστερα τις απόψεις του για την ζωή και τον θάνατο, όπως τις παρουσίασε στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του. Για να μπορέσετε να πάρετε μια όσο το δυνατόν εκτενέστερη εικόνα του ατόμου Σρέμπερ, θα μας μιλήσει ο ίδιος στο επόμενο κεφάλαιο.

Schrebers Grundanschauungen in ihrer Gesamtheit wiederzugeben, würde hier zu weit führen, daher werde ich mich möglichst auf die für mich relevanten Begriffe und Vorstellungen beschränken. Denn im Rahmen dieser Arbeit soll vor allem sein „Sonnenmythos" untersucht werden, der, meiner Ansicht nach, neben der väterlichen Symbolik – die Freud nachgewiesen hat (2;178 ff.) – auch mütterliche Aspekte aufweist. Zunächst möchte ich jedoch seine Ansichten über das Leben bzw. den Tod etwas ausführlicher wiedergeben, wie er sie im ersten Kapitel seines Buches dargelegt hat. Um ein möglichst umfangreiches Bild von der Person Schrebers zu erhalten, wird er im nächsten Kapitel selbst zu Worte kommen.

Βασικές απόψεις για τον άνθρωπο, τον Θεό και την αιωνιότητα*

„Η ανθρώπινη ψυχή εμπεριέχεται στα νεύρα του σώματος, … στων οποίων τον ερεθισμό μέσω εξωτερικών εντυπώσεων βασίζεται όλη η πνευματική ζωή. (1,11) … Όσο ζει ο άνθρωπος, είναι ταυτόχρονα σώμα και ψυχή. Τα νεύρα (η ψυχή του ανθρώπου) θρέφονται... από το σώμα και διατηρούνται σε ζωντανή κίνηση. Εάν χάσει το σώμα την δύναμη της ζωής, τότε ξεκινά για τα νεύρα η κατάσταση του ασυνείδητου, την οποία ονομάζουμε θάνατο και που έχει ήδη προσχηματιστεί κατά την διάρκεια του ύπνου. Με αυτό όμως δεν ισχυριζόμαστε πως η ψυχή έχει πραγματικά σβήσει … η ψυχή βρίσκεται κατά κάποιον τρόπο σε χειμερία νάρκη … και μπορεί … να ξυπνήσει αρχίζοντας μια νέα ζωή.

Ο Θεός είναι ευθύς εξ αρχής μόνο νεύρο … . Τα νεύρα του Θεού είναι … άπειρα ή αιώνια. Έχουν την ιδιότητα, που έχουν και τα ανθρώπινα νεύρα, με μια όμως δύναμη υπερβαίνουσα όλες τις ανθρώπινες έννοιες. Έχουν κυρίως την ικανότητα να μετατρέπονται σε όλα τα δυνατά πράγματα του δημιουργηθέντος σύμπαντος. Και με την ιδιότητά τους αυτή ονομάζονται ακτίνες. Και εδώ έγκειται η ύπαρξη της θεϊκής δημιουργίας. (1,12)

* Οι εμφάσεις στο κείμενο που αναφέρεται εδώ είναι ταυτόσημες με το αρχικό κείμενο. Τις παραγράφους τις άλλαξα σύμφωνα με την κρίση μου, έτσι ενδέχεται να αποκλίνουν από τις παραγράφους της αρχικής έκδοσης. Οι επισημάνσεις μου είναι ιδιαίτερα σημειωμένες.

Grundanschauungen von Mensch, Gott und der Ewigkeit*

„Die menschliche Seele ist in den Nerven des Körpers enthalten, … auf deren Erregbarkeit durch äußere Eindrücke das gesamte geistige Leben beruht. (1;11) … Solange der Mensch lebt, ist der selbe Körper und Seele zugleich; die Nerven (die Seele des Menschen) werden vom Körper … ernährt und in lebendiger Bewegung erhalten. Verliert der Körper seine Lebenskraft, so tritt für die Nerven der Zustand der Bewußtlosigkeit ein, den wir Tod nennen und der schon im Schlaf vorgebildet ist. Damit ist jedoch nicht gesagt, das die Seele wirklich erloschen sei; … die Seele macht nur sozusagen einen Winterschlaf durch … und kann … zu neuem Leben erweckt werden.

Gott ist von vornherein nur Nerv … . Die Gottesnerven sind … unendlich oder ewig. Sie besitzen die Eigenschaft, die den menschlichen Nerven innewohnen, in einer alle menschlichen Begriffe übersteigenden Potenz. Sie haben namentlich die Fähigkeit sich umzusetzen in alle möglichen Dinge der erschaffenen Welt; in dieser Funktion heißen sie Strahlen; hierin liegt das Wesen des göttlichen Schaffens. (1;12)

* Die Hervorhebungen im hier zitierten Text sind mit dem Originaltext identisch. Die Absätze habe ich nach eigenem Ermessen verändert, daher können sie von denen der ursprünglichen Fassung abweichen. Hervorhebungen von mir sind extra gekennzeichnet.

Μια τακτική επικοινωνία του Θεού με τις ανθρώπινες ψυχές λάμβανε χώρα σύμφωνα με την συμπαντική τάξη μόνο μετά τον θάνατο. Ο Θεός μπορούσε να πλησιάζει τα πτώματα χωρίς κίνδυνο, για να αποτραβήξει τα νεύρα τους από το σώμα … με την βοήθεια της δύναμης των ακτίνων – και να τα προσελκύσει προς τον εαυτό του κι έτσι να τα αναστήσει σε μια νέα ουράνια ζωή … . Η νέα ζωή στον άλλο κόσμο είναι η μακαριότητα … . Ωστόσο αυτό δεν θα μπορούσε να έχει συμβεί δίχως την προηγούμενη παρατήρηση και την κάθαρση των ανθρώπινων νεύρων, η οποία ανάλογα με την φύση των ανθρώπινων ψυχών και ανάλογα με την διάθεση και ορισμένα ενδιάμεσα στάδια προετοιμασίας, απαιτούσε περισσότερο ή λιγότερο χρόνο. Για τον Θεό …- χρησίμευαν μόνο καθαρά ανθρώπινα νεύρα, γιατί αυτός ήταν ο προκαθορισμός τους, δηλαδή να ενταχθούν τα ίδια στον Θεό και τελικά να γίνουν τα ίδια κατά κάποιον τρόπο „τα προαύλια του ουρανού“. Εντελώς χωρίς την προηγούμενη εξήγηση των νεύρων δεν θα μπορέσει ποτέ να εξελιχθεί ετσι, γιατί είναι δύσκολο να βρεθει ένας άνθρωπος, ο οποίος να είναι πλήρως ελεύθερος αμαρτιών, του οποίου δηλαδή τα νεύρα να μην έχουν κάποτε στις προηγούμενές του ζωές μολυνθεί από ανήθικη συμπεριφορά. … Φαίνεται λοιπόν πως η διαδικασία διασαφήνισης υπήρξε συνδεδεμένη με μια επίδοση που μετέδιδε στις ψυχές την αίσθηση της νωθρότητας …, που ήταν απαραίτητη, για να τις οδηγήσει σιγά-σιγά στην κάθαρση. (1,14)

Οι ψυχές … μάθαιναν κατά την διάρκεια της κάθαρσης την γλώσσα που μιλούσε ο ίδιος ο Θεός, την ονομαζόμενη „βασική γλώσσα“, μια κάπως πεπαλαιωμένη μορφή της γερμανικής γλώσσας, όμως παρόλα αυτά μιας πολύ δυνατής γλώσσας, η οποία χαρακτηριζόταν κυριολεκτικά από τον πλούτο σε ευφημισμούς (όπως π.χ. αμοιβή για την αντίστροφη ερμηνεία της ποινής … κλπ. Ο Θεός ο ίδιος ονομαζόταν „αυτός που είναι και θα είναι“ – μεταγραφή της αιωνιότητας – και προσφωνούτο „με πιστή υπακοή στην αιώνια αυτού μεγαλειότητα.) (1, 16)

Οι ψυχές εκείνες, οι οποίες καθαρίστηκαν πλήρως μέσω της διαδικασίας της κάθαρσης ανέβηκαν στον ουρανό και έφτασαν έτσι στην μακαριότητα. Η μακαριότητα υφίστατο σε μια κατάσταση ατέλειωτης απόλαυσης συνδεδεμένης με την αντίληψη του Θεού. … Για τις ψυχές σημαίνει η συνεχής απόλαυση... την ύψιστη ευτυχία. (1,18)

Υπεράνω των „προαυλίων του ουρανού αιωρείται ο Θεός ο ίδιος, στον οποίο αποδίδεται εν αντιθέσει με αυτά τα „πρώτης σειράς θεϊκά βασίλεια“ επίσης ο χαρακτηρισμός των „πίσω σειράς θεϊκών βασιλείων“. Τα πίσω θεϊκά βασίλεια υπόκειντο (και υπόκεινται ακόμη και τώρα) σε έναν περίεργο διαχωρισμό, σύμφωνα με τον οποίο υπήρχε η διαφοροποίηση σε έναν κατώτερο Θεό (Αριμάν) και έναν ανώτερο Θεό (Ορμούζντ). (1, 19)

Ein regelmäßiger Verkehr Gottes mit Menschenseelen fand nach der Weltordnung erst nach dem Tode statt. Den Leichen konnte sich Gott ohne Gefahr nähern, um ihre Nerven … vermittels der Strahlenkraft aus dem Körper heraus- und zu sich heraufzuziehen und sie damit zu neuem himmlischen Leben zu erwecken … . Das neue jenseitige Leben ist die Seeligkeit … . Allerdings konnte dies nicht ohne vorgängige Sichtung und Läuterung der Menschennerven geschehen, die je nach der Beschaffenheit der Menschenseelen kürzerer oder längerer Zeit und nach Befinden noch gewisser Mittelstufen als Vorbereitung bedurfte. Für Gott …- waren nur reine Menschennerven zu gebrauchen, weil es ihre Bestimmung war, Gott selbst angegliedert zu werden und schließlich als „Vorhöfe des Himmels“ gewissermaßen Bestandteile Gottes selbst zu werden. Ganz ohne vorgängige Läuterung der Nerven wird es kaum jemals abgehen, da schwerlich ein Mensch zu finden sein wird, der ganz von Sünde frei wäre, dessen Nerven nicht also irgend einmal in seinem vergangenen Leben durch unsittliches Verhalten verunreinigt worden wären. … Es scheint, daß das Läuterungsverfahren mit irgend einer für die Seelen das Gefühl der Unlust erzeugenden Arbeitsleistung … verbunden war, dessen es bedurfte, um sie nach und nach der Reinigung zuzuführen. (1;14)

Die … Seelen lernten während der Reinigung die von Gott selbst gesprochene Sprache, die sogenannte „Grundsprache“, ein etwas altertümliches, aber immerhin kraftvolles Deutsch, das sich namentlich durch einen großen Reichtum an Euphemismen auszeichnete (so z.B. Lohn in der gerade umgekehrten Bedeutung für Strafe … u.s.w. Gott selbst hieß „rücksichtlich dessen der ist und sein wird“ – Umschreibung der Ewigkeit – und wurde mit „Ew. Majestät treugehorsamer“ angeredet.) (1;16)

Die durch den Läuterungsprozess vollkommen gereinigten Seelen stiegen zum Himmel empor und gelangten dadurch zur Seligkeit. Die Seligkeit bestand in einem Zustande ununterbrochenen Genießens, verbunden mit der Anschauung Gottes. … Für Seelen bedeutet eben das fortwährende Schwelgen im Genusse … das höchste Glück. (1;18)

Über den „Vorhöfen des Himmels schwebte Gott selbst, dem im Gegensatz zu diesen „vorderen Gottesreichen“ auch die Bezeichnung der „hinteren Gottesreiche“ gegeben wurde. Die hinteren Gottesreiche unterlagen (und unterliegen noch jetzt) einer eigentümlichen Zweiteilung, nach der ein niederer Gott (Ariman) und ein oberer Gott (Ormuzd) unterschieden wurde. (1;19)

„Η παγκόσμια ή συμπαντική τάξη“ είναι η νομική αναλογία, η οποία *παρατέθηκε μέσω της ύπαρξης και των ιδιοτήτων του Θεού, και μάλιστα μεταξύ του Θεού και της δημιουργίας του.* Ο Θεός δεν μπορεί να ολοκληρώσει ό,τι αντιτίθεται στις ιδιότητές και τις δυνάμεις του σε σχέση με την ανθρωπότητα ή – στην δική μου περίπτωση – με έναν ξεχωριστό άνθρωπο που δημιούργησε ιδιαίτερη σχέση μαζί του. Ο Θεός, του οποίου η δύναμη ακτινοβολίας είναι από την φύση της εποικοδομητική και δημιουργική, αφότου εφάρμοσε απέναντί μου κάτω από δύσκολες συνθήκες μια πολιτική που αποσκοπούσε μόνο στην καταστροφή της σωματικής ακεραιότητας και της νοημοσύνης, αντιτάχθηκε στον ίδιο του τον εαυτό (1,47, υποσημ. 35)

„Weltordnung“ ist das gesetzmäßige Verhältnis, welches, *als ein durch das Wesen und die Eigenschaften Gottes von selbst gegebenes, zwischen Gott und der von ihm ins Leben gerufenen Schöpfung besteht.* Gott kann dasjenige nicht vollbringen, was seinen Eigenschaften und Kräften im Verhältnis zur Menschheit oder – in meinem Falle – zu einem einzelnen in besondere Beziehungen zu ihm getretenen Menschen widerspricht. Indem Gott, dessen Strahlenkraft ihrer Natur nach eine aufbauende und schaffende ist, mir gegenüber unter regelwidrigen Umständen eine lediglich auf Zerstörung der körperlichen Integrität und des Verstandes gerichtete Politik versucht hat, ist er mit sich selbst in Widerspruch getreten. (1;47, Fußn. 35)

Ψυχή, ακτίνες και ο ήλιος

Την απόδοση έμφασης στα στοιχεία της ψυχής των ακτίνων και του ήλιου την θεωρώ σωστή, γιατί για μένα είναι από πολλές απόψεις κεντρικής σημασίας. Από την μια πλευρά στη σχέση μεταξύ τους, στη συνέχεια στη σχέση τους με το «Θεό» και περαιτέρω στη σχέση τους με τον Σρέμπερ. Το ιδιαίτερό μου ενδιαφέρον απευθύνεται και πάλι στον ήλιο.

Αφού ένας άνθρωπος πεθάνει, σύμφωνα με την άποψη του Σρέμπερ τα νεύρα του εισέρχονται σε μια κατάσταση απώλειας της συνείδησης και των αισθήσεων. Στα νεύρα εμπεριέχεται η ψυχή του ανθρώπου αυτού. Η ψυχή και τα νεύρα πρέπει λοιπόν να θεωρηθούν συνώνυμα, με την διαφορά όμως πως η ψυχή συνενώνει κατά κάποιο τρόπο την πλειοψηφία των νεύρων. Αφού ακολουθήσει η „κάθαρση" (βλ. παραπάνω), έχουμε πλέον τα καθαρά νεύρα ή μια ψυχή, η οποία είναι τώρα έτοιμη, να ενταχθεί στο „πρώτο βασίλειο" του Θεού. Μέσω της (εσωτερικής) φωνής που του μιλάει, ο Σρέμπερ μαθαίνει πως: Ο προορισμός όλων των ψυχών ήταν τελικά περισσότερο, συγχωνευμένες με άλλες ψυχές, να ανέβουν σε υψηλότερα επίπεδα και έτσι να αισθάνονται πλέον ως συστατικά στοιχεία του Θεού („προαύλια του ουρανού"). Αυτό δεν σημαίνει λοιπόν μια καταστροφή – *με τον τρόπο αυτό* δόθηκε στην ψυχή η αιώνια συνέχεια– αλλά μόνο μια συνέχιση της ζωής με άλλη συνείδηση. (1,18) „Με αυτόν τον τρόπο έκανε" εκείνος „την γνωριμία με τις ακτίνες, οι οποίες" του παρουσιάστηκαν „ως ακτίνες – δηλ. ως συμπλέγματα υψηλότερου επιπέδου ανθρώπινων ψυχών … " (1,19). Σύμφωνα με αυτό οι ακτίνες είναι μονάδες, οι οποίες με την σειρά τους υφίστανται από μεγάλο αριθμό ψυχών (ή νεύρων). Για παράδειγμα μπορεί να είναι λαοί από παλιούς καιρούς, κατά τους οποίους – σε μορφή ακτίνων – είχε συνενωθεί ένας τεράστιος αριθμός γενεών ψυχών ανάλογα με την θρησκεία τους. (βλ. αυτόθι)

Ο Σρέμπερ κατανοείται ο ίδιος ως άνθρωπος, „ο οποίος εισήλθε στα θεϊκά νεύρα (ακτίνες) σε μια επικοινωνία που δεν μπορεί πλέον να διακοπεί." (1,36) Τώρα για το πώς έφτασε μέχρι εδώ, δεν θέλω να ασχοληθώ περισσότερο. Εδώ μου φαίνεται προπάντων σημαντικό, πως „η σχέση του με τις θεϊκές ακτίνες … έχουν γίνει άλυτες" (1,101), και έτσι μεταξύ άλλων το σύστημα της „συμπαντικής τάξης" κατέληξε στο να αμφιταλαντεύεται. Γιατί ένα τέτοιο 'παράρτημα νεύρων' δεν επιτρέπεται να γίνει „κανόνας, γιατί … τα νεύρα των *εν ζωή* ανθρώπων κατέχουν κυριολεκτικά - στην κατάσταση *μιας υψηλού βαθμού διέγερσης* - μια τόσο μεγάλη έλξη στα θεϊκά νεύρα, ώστε ο Θεός δεν θα μπορούσε πλέον να αποσπασθεί από αυτά, δηλαδή θα απειλούταν η δική του ύπαρξη." Στους νεκρούς είναι διαφορετικά. „Τα *πτώματα* μπορεί ο Θεός να τα πλησιάσει δίχως κίνδυνο, για να βγάλει τα νεύρα τους …

Seele, Strahlen und die Sonne

Eine Herausstellung der Elemente Seele, Strahlen und Sonne halte ich für angemessen, weil sie für mich in mehrfacher Hinsicht von zentraler Bedeutung sind. Zum einen in ihrer Beziehung zueinander, dann in ihrer Beziehung zu „Gott" und des weiteren in ihrer Beziehung zu Schreber. Mein besonderes Interesse gilt dabei wiederum der Sonne.

Nachdem ein Mensch gestorben ist, werden nach Schrebers Auffassung dessen Nerven in einen Zustand der Bewußtlosigkeit versetzt. In den Nerven ist dessen Seele enthalten. Seele und Nerven sind also synonym zu betrachten mit dem Unterschied, das die eine Seele die Vielzahl von Nerven sozusagen vereinigt. Nachdem die „Reinigung" (s.o.) erfolgt ist, haben wir es dann mit reinen Nerven oder einer Seele zu tun, die nun bereit sind / ist, in das „vordere Reich" Gottes aufgenommen zu werden. Durch die mit ihm redenden (inneren) Stimmen erfährt Schreber: Vielmehr war es die Bestimmung aller Seelen schließlich, verschmolzen mit anderen Seelen, in höheren Einheiten aufzugehen und sich damit nur noch als Bestandteile Gottes („Vorhöfe des Himmels") zu fühlen. Dies bedeutet also nicht einen eigentlichen Untergang – *insofern* war der Seele eine ewige Fortdauer beschieden – sondern nur ein Fortleben mit anderem Bewußtsein. (1;18) „In dieser Weise habe" er „die Bekanntschaft mit Strahlen gemacht, die" ihm „als Stahlen – d.h. zu höheren Einheiten erhobene Complexe seeliger Menschenseelen … " (1;19) genannt wurden. Demnach sind Strahlen Einheiten, die wiederum aus einer Vielzahl von Seelen (bzw. Nerven) bestehen. Beispielsweise können es Völker aus längst vergangenen Zeiten sein, bei denen – in Form von Strahlen – eine enorme Vielzahl von Seelengenerationen hinsichtlich ihrer Religionszugehörigkeit vereinigt wurden. (s. ebenda)

Schreber versteht sich selbst als einen Menschen, „der zu göttlichen Nerven (Strahlen) in einen nicht mehr aufzuhebenden Verkehr getreten ist." (1;36) Wie er dazu gekommen ist, darauf möchte ich hier nicht näher eingehen. Wichtig erscheint mir hier vor allem, daß seine „Beziehung zu göttlichen Strahlen … unlöslich geworden" (1;101), und u.a. daher auch das System „Weltordnung" erheblich ins Wanken geraten ist. Denn „zur Regel durfte ein solcher \`Nervenanhang\` nicht werden, weil … die Nerven *lebender* Menschen namentlich im Zustande *einer hochgradigen Erregung* eine derartige Anziehungskraft auf die Gottesnerven besitzen, das Gott nicht wieder von ihnen hätte loskommen können, also in seiner eigenen Existenz bedroht gewesen wäre." Bei den Verstorbenen verhält es sich anders. „Den *Leichen* konnte sich Gott ohne Gefahr nähern, um ihre Nerven …

από το σώμα με την βοήθεια της δύναμης των ακτίνων- και να τα τραβήξει κοντά του και έτσι να τα εμπνεύσει σε μια νέα ουράνια ζωή … ." Σχετικά με το φαινόμενο της „δύναμης της έλξης" υπάρχει ως συμπλήρωμα του προηγούμενου παραθέματος το εξής σχόλιο: „Η ιδέα της *δύναμης της έλξης*, η οποία δρα από μια τόσο φοβερά μεγάλη απόσταση, θα έπρεπε… , εάν δηλαδή εδώ σκεφτόμασταν τις δυνάμεις της φύσης που μας είναι γνωστές και έχουν μηχανική επίδραση, να μας φαινόταν τουλάχιστον αφηρημένη. Ταυτόχρονα η επίδραση της δύναμης της έλξης είναι για μένα ως γεγονός πλήρως αναμφισβήτητο. Κατά κάποιο τρόπο γίνεται κατανοητή και πιο κοντά στην ανθρώπινη σκέψη η εμφάνιση, εάν κάποιος σκεφτεί, πως οι ακτίνες είναι *ζωντανές* υπάρξεις και πως εκ τούτου … δεν πρόκειται για καθαρά μηχανικά δρούσα δύναμη, αλλά για κάτι παρόμοιο με *ψυχολογικά κύρια ελατήρια*: \`Ελκυστικό\` είναι και για τις ακτίνες αυτό που ενδιαφέρει." (1,14)

Βασικά θα ήταν λογικό, οι ακτίνες αυτές να ξεκινάνε από τον ήλιο, γιατί: „Μεταξύ του Θεού και του έναστρου ουρανού υφίσταται μια στενή σχέση", όπως ισχυρίζεται αρχικά ο Σρέμπερ σε γενικές γραμμές. Η „ύπαρξη ενός ζωντανού Θεού" είναι εδώ αναμφισβήτητη. Μόνο τι είδους είναι αυτή η „στενή σχέση", εδώ υφίσταται γι᾽ αυτόν μεγάλη ανασφάλεια. Ούτε τα τοπικά δεδομένα ούτε οι πραγματικές σχέσεις του ειναι σαφείς. „Δεν τολμώ να αποφασίσω, εάν μπορεί να πει κανείς, πως ο Θεός και ο έναστρος κόσμος είναι ένα και το αυτό, ή πρέπει να φανταστεί κανείς το σύνολο των θεϊκών νεύρων ως κάτι που βρίσκεται υπεράνω και πίσω από τα άστρα και έτσι είναι τα άστρα και ιδιαίετρα ο ήλιος μας σαν *σταθμοί*, στους οποίους η δημιουργική δύναμη του Θεού πορεύεται προς την γη μας …. Επίσης δειλά τολμώ να πω, πως και τα άστρα τα ιδια (απλανείς αστέρες, πλανήτες κλπ.) έχουν δημιουργηθεί από τον Θεό, ή πως η θεϊκή δημιουργία αναφέρεται μόνο στον οργανικό κόσμο … ." (1,12)

Όμως υποστηρίζει επίμονα την άποψη, πως ήλιος „δεν είναι ο ίδιος ένα ζωντανό ή ορατό ον". Πιο πολύ θα ήταν „το φως που προέρχεται από αυτόν … μόνο το μέσο", με το οποίο ο Θεός μπορεί να παρακολουθήσει τα δρώμενα επί της γης και έτσι και όλα που αφορούν το άτομό του. (1,221) Αυτό ήταν σε πρωτύτερους καιρούς, στους οποίους όλα λειτουργούσαν „σύμφωνα με την παγκόσμια, συμπαντική τάξη", δευτερευόντως όμως, επειδή „ο Θεός ασχολείτο γενικά μόνος του με το από αυτόν δημιουργηθέν σύμπαν (οργανικό, δική μου παράθεση) και φρόντιζε μόνο με την συνέχιση της ηλιακής θερμότητας για την διατήρησή του, την αναπαραγωγή κλπ.." (1,14)

Αφού ο Σρέμπερ είχε πέσει στην απύθμενη παράνοια, είχε χαθεί το σύμπαν – και με αυτό η „τάξη" – αφού δηλ. όλα έγιναν άνω-κάτω, τώρα η αλήθεια έχει γι᾽ αυτόν το εξής πρόσωπο: „Γιατί για μένα είναι τώρα αναμφισβήτητα σίγουρο, πως ο Θεός μου μιλάει μέσω του ήλιου και επίσης με την διαμεσολάβηση αυτή δημιουργεί ή κάνει θαύματα ή αναρωτιέται."

vermittels der Strahlenkraft aus dem Körper heraus – und zu sich heraufziehen und sie damit zu neuem himmlischen Leben zu erwecken … ." Zum Phänomen der „Anziehungskraft" gibt er in Ergänzung zum vorherigen Zitat folgende Erläuterung: „Die Vorstellung von einer auf so ungeheure Entfernung wirkenden … *Anziehungskraft* müßte … , d.h. wenn man dabei nach Art der uns sonst bekannten Naturkräfte an ein bloß mechanisch wirkendes Agens denken wollte, geradezu absurd erscheinen. Gleichwohl ist das Wirken der Anziehungskraft als Tatsache für mich vollkommen unzweifelhaft. Einigermaßen begreiflich und dem menschlichen Verständnis näher gerückt wird vielleicht die Erscheinung, wenn man sich vergegenwärtigt, das die Strahlen *belebte* Wesen sind und das es sich daher … nicht um eine rein mechanisch wirkende Kraft, sondern um etwas den *psychologischen Triebfedern* Aehnliches handelt: \`Anziehend\` ist eben auch für Strahlen dasjenige, was interessiert." (1;14)

Im Grunde genommen würde es nahe liegen, das diese Strahlen von der Sonne ausgehen, denn: „Zwischen Gott und dem gestirnten Himmel besteht eine innige Beziehung", wie Schreber zunächst ganz allgemein behauptet. Die „Existenz eines lebendigen Gottes" steht dabei außer Frage. Nur von welcher Art diese „innige Beziehung" ist, darüber herscht für ihn große Unsicherheit. Weder die örtlichen Gegebenheiten noch die eigentlichen Verhältnisse sind ihm klar. „Ich wage nicht zu entscheiden, ob man geradezu sagen darf, daß Gott und die Sternenwelt eines und dasselbe ist, oder ob man sich die Gesamtheit der Gottesnerven als etwas noch über und hinter den Sternen Lagerndes und demnach die Sterne selbst und insbesondere unsere Sonne als *Stationen* vorzustellen hat, auf denen die schaffende Wundergewalt Gottes den Weg zu unserer Erde … zurücklegt. Ebensowenig getraue ich mir zu sagen, ob auch die Weltkörper selbst (Fixsterne, Planeten usw.) von Gott geschaffen sind, oder das göttliche Schaffen sich nur auf die organische Welt bezieht … ." (1;12)

Beharrlich vertritt er aber die Auffassung, das die Sonne „eben nicht selbst ein lebendes oder sehendes Wesen" sei. Vielmehr wäre „das von ihr ausgehende Licht … nur das Mittel", mit dem Gott die Ereignisse auf Erden verfolgen kann und somit auch alles was seine Person betrifft. (1;221) Das war zu früheren Zeiten, in denen alles „weltordnungsmäßig" funktionierte, aber nebensächlich, da „Gott die von ihm geschaffene (organische; Einfügung von mir) Welt im Allgemeinen sich selbst überließ und nur durch die Fortdauer der Sonnenwärme für die Möglichkeit für die Möglichkeit ihrer Erhaltung, Fortpflanzung u.s.w. sorgte." (1;14)

Nachdem Schreber in den bodenlosen Wahnsinn gestürzt war, die Welt – und mit ihr die „Ordnung" – verloren gingen bzw. aus den Fugen gerieten, hat jetzt die Wahrheit für ihn folgendes Gesicht: „Denn soviel steht nun einmal unzweifelhaft für mich fest, daß Gott durch Vermittlung der Sonne mit mir spricht und ebenso durch Vermittlung derselben schafft oder wundert."

Ο τομέας επίδρασης των θεϊκών ακτίνων του παρουσιάζεται ωστόσο πολύ μεγαλύτερος. „Η συνολική μάζα των θεϊκών νεύρων ή ακτίνων θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μάζα διασκορπισμένη σε μεμονωμένα σημεία του ουρανού ή – φυσικά σε ακόμη πιο απόμακρα σημεία, από τα πλέον απόμακρα αντιληπτά ουράνια σώματα– που να πληρούν όλο τον χώρο.“ (1,218) Με άλλα λόγια, η ύπαρξη των θεϊκών ακτίνων δεν του μεταδίδεται αποκλειστικά μέσω του ήλιου. Περιγράφει λεπτομερώς τις σχετικές αντιλήψεις του. „Εγώ *βλέπω* με τα μάτια του μυαλού μου τις ακτίνες, που είναι … φορείς των φωνών, ως μακριά νήματα από κάποιους τόπους πολύ μακρινούς στον ορίζοντα που ήρθαν προς την κόμη μου. … και τότε αντανακλώνται … ως μακριά νήματα, που εφάπτονται στο κεφάλι μου και αγγίζουν το εσωτερικό μου νευρικό σύστημα. Αντιλαμβάνομαι το ίδιο φαινόμενο με τα *μάτια του σώματός* μου, εάν κρατάω τα μάτια ανοικτά, δηλ. βλέπω τότε εκείνα τα νήματα ταυτόχρονα από κάποιο ή από περισσότερα μέρη πολύ πιο πέρα από τον ορίζοντα … να κατευθύνονται προς το κεφάλι μου, …“ (1,214) Έτσι ο ήλιος δεν είναι το μοναδικό σημείο εκκίνησής τους, γιατί „οι ακτίνες που λειτουργούν ως φορείς των φωνών, έρχονται …, αν και προέρχονται προφανώς τουλάχιστον εν μέρει από τον ήλιο, κατά κανόνα όχι από την κατεύθυνση, όπου βρίσκεται ο ήλιος στον ουρανό, αλλά λίγο-πολύ από την αντίθετη κατεύθυνση.“ (1,216)

Για τον λόγο αυτό οι „ακτίνες“ του ήλιου και οι θεϊκές ακτίνες δεν μπορούν να ταυτιστούν, όπως έμμεσα υποστηρίζει ο Φρόυντ. (2, βλ. σελ. 178) Η „στενή σχέση“ μεταξύ „Θεού κι έναστρου ουρανού“ είναι, όπως ανέφερα ήδη και προηγουμένως, εξίσου διφορούμενη. Εφόσον ο Σρέμπερ τολμάει „να μην αποφασίζει“, „εάν … το σύνολο των θεϊκών νεύρων είναι κατανοητό ως κάτι που υφίσταται υπεράνω και πίσω από τα άστρα“, τότε αποφασίζω εγώ εδώ για την δεύτερη αυτή δυνατότητα και έτσι παρατηρώ επίσης, κατά την αντίληψή του, „τα ίδια τα άστρα και ιδιαίτερα τον ήλιο μας μόνο ως *σταθμούς* …στους οποίους πορεύεται η δημιουργική βία του Θεού προς την γη μας (…).“ Ο ήλιος εδώ είναι ένα μέντιουμ, ένα μέσο, „που έχει την δύναμη να προσφέρει το φως και την θερμότητα … , με την οποία είναι δυνατή η οργανική ζωή στην γη μας ,“ που μπορεί να θεωρηθεί „μόνο ως μια έμμεση έκφραση του Θεού … .“ (1,12) Το γεγονός, πως ο ήλιος μιλάει στον Σρέμπερ και η άποψή του γι᾽ αυτόν, πως αυτός είναι ένα „έμψυχο ον“ είναι επίσης διφορούμενα σημεία. Γιατί αφενός σημαίνει ο προσδιορισμός „έμψυχο“, πως αυτός *εμ – ψυχώνεται* από τον Θεό και ως „όργανο ενός υψηλότερου όντος που στέκεται πίσω από αυτό“ μπορεί να θεωρηθεί ως ομιλούν εργαλείο του Θεού. Αφετέρου σημαίνει ο χαρακτηρισμός *Όν*, πως πρόκειται για μια αυτόνομη ύπαρξη, για μια μορφή ύπαρξης, η οποία υπάρχει και χωρίς τον Θεό. Ενδιαφέρον στο σημείο αυτό παρουσιάζει η αντίληψη του Σρέμπερ σχετικά με την θεϊκή δημιουργία. Έτσι δεν τολμάει να πει „εάν επίσης τα ουράνια σώματα έχουν δημιουργηθεί (…) από τον ίδιο τον Θεό… .“ (1,12)

Der Wirkungsbereich der göttlichen Strahlen stellt sich ihm aber erheblich größer dar. „Die Gesamtmasse der göttlichen Nerven oder Strahlen könnte man sich als eine nur auf einzelne Punkte des Himmels verstreute oder – selbstverständlich noch weit entfernter, als die äußersten mit unseren schärfsten Fernröhren noch wahrnehmbaren Himmelskörper – den ganzen Raum erfüllend vorstellen.“ (1;218) Anders ausgedrückt, teilt sich ihm die Existenz der göttlichen Strahlen nicht ausschließlich über die Sonne mit. Ausführlich schildert er seine diesbezüglichen Wahrnehmungen. „Ich *sehe* mit meinem geistigen Auge die Strahlen, die … Träger der Stimmen … sind, als langgezogene Fäden von irgendwelchen, über alle Maßen entlegenen Orten am Horizonte nach meinem Kopfe herübergekommen. … sie spiegeln sich dann … als lange nach meinem Kopf züngelnden Fäden auf meine inneren Nervensysteme. Ich nehme dieselbe Erscheinung mit meinem *körperlichen* Auge wahr wenn ich die Augen offenhalte, d.h. ich sehe dann jene Fäden gleichsam von irgendeiner oder mehreren Stellen weit jenseits des Horizontes … nach meinem Kopfe zustrebend, …“ (1;214) So ist die Sonne auch nicht deren alleiniger Ausgangspunkt, denn „die als Träger der Stimmen fungierenden Strahlen kommen …, obwohl sie anscheinend mindestens zum Theil von der Sonne ausgehen, in der Regel nicht aus der Richtung, wo die Sonne am Himmel steht, sondern aus einer mehr oder weniger entgegengesetzten Richtung.“ (1;216)

Deshalb sind die „Strahlen“ der Sonne und die göttlichen Strahlen nicht generell gleichzusetzen, wie Freud dies implizit tut. (2; s.S. 178) Die „innige Beziehung“ zwischen „Gott und dem gestirnten Himmel“ ist ja, wie ich oben weiter bereits erwähnte, gleichermaßen uneindeutig. Wenn Schreber „nicht zu entscheiden“ wagt, „ob … die Gesamtheit der Gottesnerven als etwas noch über und hinter den Sternen lagerndes“ vorstellbar sei, so entscheide ich mich hier für diese zweite Möglichkeit und betrachte daher auch, in seinem Sinne, „die Sterne selbst und insbesondere unsere Sonne nur als *Stationen* …auf denen die schaffende Wundergewalt Gottes den Weg zu unserer Erde (…) zurücklegt.“ Die Sonne ist hierbei als ein Medium, „ihre licht- und wärmespendende Kraft … , vermöge derer sie die Ursache alles organischen Lebens auf der Erde ist,“ ist „nur als eine mittelbare Lebensäußerung Gottes anzusehen … .“ (1;12) Der Umstand, das die Sonne mit Schreber spricht und seine Auffassung von ihr, sie sei ein „belebtes Wesen“ ist ebenso uneindeutig. Denn zum einen bedeutet das Attribut „belebt“ darauf hin, das sie von Gott *be – lebt* wird und als „Organ eines noch hinter ihr stehenden höheren Wesens“ ist sie so gesehen als Sprechwerkzeug Gottes vorstellbar. Zum anderen bedeutet die Bezeichnung *Wesen,* das es sich um eine eigenständige Existenz handelt, um eine Daseinsform, die auch ohne Gott vorhanden ist. Interessant ist zu diesem Punkt noch die Erwägung Schrebers bezüglich der göttlichen Schöpfung. So getraut er sich nicht „zu sagen, ob auch die Weltkörper selbst (…) von Gott geschaffen worden sind … .“ (1;12)

Εδώ έχουμε λοιπόν να κάνουμε, κατά την γνώμη μου, πάντα με δύο διαφορετικά περιεχόμενα φαντασίας, όπου δεν λήφθηκε υπόψη η μια ιδέα του Φρόυντ (ο ήλιος ως σταθμός).

„Επιτέλους θέλω σε σχέση με αυτό να αποδώσω φόρο τιμής στον *ήλιο*, ο οποίος με τις `ακτίνες` του απέκτησε τόσο μεγάλη σημασία στην έκφραση της παραίσθησης. Ο Σρέμπερ έχει μια πολύ ιδιαίτερη σχέση με τον ήλιο. Αυτός του μιλάει με ανθρώπινα λόγια και του εμφανίζεται έτσι ως έμψυχο ον ή ως όργανο ενός υψηλότερου όντος που στέκεται πίσω του." (2,178)

Διότι υπογραμμίζοντας την σημασία του ήλιου – ιδιαίτερα δε των ακτίνων του – για την φαντασία του Σρέμπερ καθώς και την ιδιαίτερη σχέση, την οποία έχει με αυτόν, αποφασίζει βέβαια έμμεσα για την πρώτη του σκέψη ως προς τις σχέσεις μεταξύ Θεού και του ήλιου, που λέει, „πως ο Θεός και το έναστρο σύμπαν είναι ένα και το αυτό." (1,12) Στον Φρόυντ διαβάζουμε λοιπόν παρακάτω: „Η ερμηνεία αυτού του ηλιακού μύθου γίνεται εύκολη μέσω του Σρέμπερ. Αυτός ταυτίζει μάλιστα τον ήλιο με τον Θεό … ." (2,178)

Η ψυχοαναλυτική μέθοδος που ανέπτυξε ο ίδιος ο Φρόυντ για την ερμηνεία των ονείρων λέει ωστόσο, πως όλες οι ιδέες του ονειροπόλου πρέπει να ληφθούν υπόψη σε ένα στοιχείο του ονείρου (εδώ: ήλιος), και όλες οι αντίστοιχες παρουσιάσεις απαιτούν ανάλογη προσοχή. Επειδή κι εγώ με την βοήθεια αυτής της μεθόδου θα ερμηνεύσω το παρόν υλικό, θέλω στο σημείο αυτό να εκφράσω εν συντομία τις σχετικές θεωρητικές αρχές του ερευνητή τους:

1.Το όνειρο – στην περίπτωση αυτή το ψυχωτικό κείμενο – είναι μια εκπλήρωση επιθυμίας.

2.Το προφανές κείμενο πρέπει να νοηθεί ως αποτέλεσμα της αναθεώρησης λανθανουσών σκέψεων ή ιδεών.

3.Η διαδικασία μετεπεξεργασίας χρησιμοποιεί εδώ διαφορετικές τεχνικές, π.χ.: μετατόπιση, συμπίεση και αντιστροφή στο αντίθετο.

Στην ερμηνεία των παραισθήσεων του Ντάνιελ Παουλ Σρέμπερ από τον Φρόυντ εμφανίζονται τα „Απομνημονεύματα" στη θέση του ονείρου, δηλαδή εννοούνται ως όνειρο και η παραπάνω διαδικασία δεν είναι διαφορετική. (3,165) Στο σημείο αυτό θέλω να εξετάσω λεπτομερέστερα το προαναφερθέν περιεχόμενο των ιδεών και φαντασιώσεων, το οποίο ο Φρόυντ παρέλειψε. Εδώ θα προκύψει πως η σημασία του ήλιου είναι κάτι παραπάνω, „και τίποτε άλλο … από … ένα εξαγνισμένο σύμβολο του πατέρα". (2,179)

Wir haben es hier, wie ich meine, immer mit zwei unterschiedlichen Vorstellungsinhalten zu tun, wobei die eine Vorstellung (die Sonne als Station) von Freud nicht berücksichtigt wurde.

„Endlich will ich in diesem Zusammenhange der *Sonne* gedenken, die ja durch ihre `Strahlen` zu so großer Bedeutung für den Ausdruck des Wahnes geworden ist. Schreber hat zur Sonne ein ganz besonderes Verhältnis. Sie spricht mit ihm in menschlichen Worten und gibt sich damit als belebtes Wesen oder als Organ eines noch hinter ihr stehenden höheren Wesens zu erkennen." (2;178)

Denn indem er die Bedeutung der Sonne – insbesondere die ihrer Strahlen – für Schrebers Phantasie hervorhebt und das besondere Verhältnis, welches dieser zu ihr hat beschreibt, entscheidet er sich ja implizit für dessen erste Erwägung bezüglich der Verhältnisse zwischen Gott und der Sonne, die lautet, „daß Gott und die Sternenwelt ein und dasselbe ist." (1;12) Bei Freud ist daher auch weiter unten zu lesen: „Die Deutung dieses Sonnenmythos macht uns Schreber leicht. Er identifiziert die Sonne geradezu mit Gott … ." (2;178)

Die von Freud selbst entwickelte psychoanalytische Methode zur Traumdeutung besagt jedoch, das alle Einfälle des Träumers zu einem Traumelement (hier: Sonne) zu berücksichtigen seien, alle dazugehörigen Vorstellungen erfordern demnach Beachtung. Da ich ebenfalls anhand dieser Methode das vorliegende Material interpretieren werde, möchte ich an dieser Stelle in knappen Worten die dafür relevanten theoretischen Grundsätze ihres Entdeckers wiedergeben:

1. Der Traum – in diesem Fall der psychotische Text – ist eine Wunscherfüllung.
2. Der manifeste Text ist als Resultat einer Umarbeitung von latenten Gedanken bzw. Vorstellungen aufzufassen.
3. Der Vorgang der Umarbeitung bedient sich dabei verschiedener Techniken, z.B.: Verschiebung, Verdichtung und Verkehrung ins Gegenteil.

In der Deutung der Wahnvorstellungen von Daniel Paul Schreber bei Freud treten dessen „Denkwürdigkeiten" an Stelle des Traums; werden diese also wie ein Traum behandelt, ist das o.g. Verfahren kein anderes. (3;165) Ich möchte hier nun die oben bereits erwähnten, von Freud übersehenen, Vorstellungsinhalte näher betrachten. Dabei wird sich herausstellen, das die Bedeutung der Sonne darüber hinausgeht, „nichts anderes … als … ein sublimiertes Symbol des Vaters" zu sein. (2;179)

Ο συμβολισμός, τον οποίο επιδιώκει ο Φρόυντ, κάνοντας σαφή διάκριση μεταξύ θηλυκού και αρσενικού - `Πατέρας Ήλιος` και `Μητέρα Γη`, αποδίδεται σαφώς στην οιδιπόδεια φάση. (βλ. επίσης 2,180) Αυτό ισχύει επίσης για το „ένθετο“ στην ανάλυση του Σρέμπερ (2,201κ.α.) Επειδή το προοιδιπόδειο δυναμικό συγκρούσεων κατά την γνώμη μου παρουσιάζει εξίσου μεγάλη επίδραση στη σχέση του Σρέμπερ με τον ήλιο, θα εντοπίσω τα ίχνη του θηλυκού „Ήλιου“, και μάλιστα πρώτα στο μυθολογικό πλαίσιο.

Die Symbolik, auf die Freud abzielt, bei der er eine eindeutige Trennung in männlich und weiblich - `Vater Sonne` und `Mutter Erde` vornimmt, ist ganz offensichtlich der ödipalen Phase zugeschrieben. (s.a. 2;180) Das gilt auch für den „Nachtrag“ zur Schreberanalyse. (2;201ff.) Da präödipales Konfliktpotential meiner Ansicht nach in Schrebers Beziehung zur Sonne eine ebenso weitreichende Wirkung zeigt, werde ich die Spuren des Femininums „Sonne“ zurückverfolgen, und zwar zunächst im mythologischen Kontext.

Ο ήλιος στον αρχαίο μύθο

Ο Καρλ Αμπραχάμ (Karl Abraham) αποδεικνύει στην ερμηνεία του του μύθου του Προμηθέα με την βοήθεια της συγκριτικής μυθολογίας, πως αυτός ο ελληνικός μύθος έχει τις ρίζες του σε ακόμη παλαιότερες παραδόσεις του ανθρώπινου πολιτισμού και ότι ένα αντίστοιχο αντιφατικό θέμα συναντάται και σε άλλους πολιτισμούς. Δυστυχώς εγώ δεν μπορώ στο σημείο αυτό να αναπτύξω λεπτομερέστερα αυτές τις ενδιαφέρουσες σχέσεις, θέλω όμως να υιοθετήσω από αυτές το εξής ως προς με την μέθοδο σχετικό επιχείρημα: „Μια μεταξύ δύο στοιχείων του ονείρου (της ψύχωσης, δική μου σημείωση) υφιστάμενη στενή σχέση εκφράζεται συχνά έτσι, ώστε και τα δύο στοιχεία (ή τα σύμβολά τους) στο περιεχόμενο των εμφανών ονείρων να έρχονται πολύ κοντά. Το ίδιο βλέπουμε και στον μύθο. Στον μύθο του Προμηθέα βρίσκουμε το τρυπάνι πάντα σε στενή συγγένεια με τον δίσκο ή τον τροχό … . Στον μύθο της κατάβασης της φωτιάς βρίσκουμε συμβολικές περιγραφές ιδιαίτερα για το ανδρικό αναπαραγωγικό όργανο και για την λειτουργία της αναπαραγωγής. … Στον μύθο βρίσκουμε επίσης την θηλυκή συσχέτιση. Είναι ο ηλιακός δίσκος ή ο ηλιακός τροχός, ή το σύννεφο, στου οποίου την κοιλότητα κινείται ο Pramantha (= Προμηθέας, δικό μου συμπλήρωμα) ή ο κεραυνός ή η βροντή … .“ (3, 209) Παρακάτω γράφει: „Μέχρι στιγμής δεν αναφέρθηκα σε περαιτέρω ιδιαιτερότητες του μύθου του Προμηθέα: είναι ένας καθαρά ανδρικός μύθος. Ο γόνιμος άνδρας παρουσιάζεται σε αυτόν και σε προσωπική μορφή (Προμηθέας) αλλά και σε συμβολική. Η γυναίκα εκπροσωπείται μόνο μέσω του συμβόλου του ξύλινου δίσκου και αναφέρεται στον μύθο μόνο παρεπιμπτόντως … Ο μύθος του Προμηθέα στην παλαιότερή του μορφή έχει την τάση να διακηρύσσει την αρσενική δύναμη αναπαραγωγικότητας ως αρχή της κάθε ζωής. Αυτή είναι η σεξουαλική μεγαλομανία όλων των αρσενικών μέχρι την σημερινή ημέρα.“ (3,214)

Επίσης από την „Μυθολογία των Ελλήνων“ του Κέρενυ μαθαίνουμε, πως ο „Ήλιος, ο θεός `ήλιος` “ ήταν μεν „προπαντός πατέρας“, όμως όχι από κάθε άποψη. Γιατί: „Δεν αποκλειόταν ευθύς εξ αρχής, να δει κανείς μια μητρική θεότητα στον ήλιο. Στην γλώσσα μας υπήρχε μάλιστα μια Ήλια, ένα θηλυκό όνομα με την σημασία `ήλιος`, το όνομα μιας εκ των θυγατέρων του ήλιου … . (4,187) Ο „ήλιος“, ο ίδιος γιος ενός ζεύγους Τιτάνων, „είχε … την θεά Έος για αδερφή. Την βλέπουμε … να προπορεύεται μπροστά από τον θεό του ήλιου, με φτερά καθήμενη σε ένα άρμα, ένα πραγματικό ηλιακό άρμα. Αυτή ήταν η νέα ημέρα και ονομάστηκε μάλιστα κι έτσι: Ημέρα, η `μέρα`, ή με μια παλιά λέξη: Τίτο, μια θηλυκή μορφή του Τιτάνα, η οποία σήμαινε ταυτόχρονα ημέρα. Όπως στο όνομα Ήλια, συναντάμε επίσης στην Έος το θηλυκό αντίστοιχο του ήλιου … . (4,194)

Die Sonne im altertümlichen Mythos

Karl Abraham weist in seiner Deutung der Prometheussage anhand der vergleichenden Mythologie nach, daß dieser griechische Mythos in noch älteren Überlieferungen menschlicher Kultur wurzelt, bzw. eine diesem entsprechende konflikthafte Thematik in anderen Kulturen auffindbar ist. Leider kann ich diese interessanten Zusammenhänge an dieser Stelle nicht näher ausführen, möchte mir daraus aber das Folgende, auch in methodischer Hinsicht relevante Argument, zueigen machen: „Ein zwischen zwei Elementen des Traumes (der Psychose; Einfügung von mir) bestehendes nahes Verhältnis wird häufig dadurch ausgedrückt, das dies beiden Elemente (oder ihre Symbole) im manifesten Trauminhalt in nahe Nachbarschaft gerückt werden. Dasselbe sehen wir im Mythos. In der Prometheussage finden wir den Bohrer stets in naher Verwandschaft zur Scheibe oder des Rades … . In der Sage von der Herabkunft des Feuers finden wir symbolische Beschreibungen besonders für das männliche Zeugungsorgan und für die Zeugungsfunktion. … Auch das weibliche Korrelat findet sich in der Sage. Es ist die Sonnenscheibe oder das Sonnenrad, oder die Wolke, in deren Höhlung sich Pramantha (= Prometheus; Ergänzung von mir) oder der Blitz oder der Donnerknall bewegt … .“ (3;209 f.) Weiter unten meint er: „Ich habe bisher auf eine weitere Eigentümlichkeit der Prometheussage noch nicht verwiesen: das sie eine rein männliche Sage ist. Der zeugende Mann tritt in ihr sowohl in persönlicher Gestalt (Pramantha) als auch symbolisch auf. Das Weib wird nur durch das Symbol der hölzernen Scheibe vertreten und wird in der Sage nur ganz nebenbei erwähnt. … Die Prometheussage in ihrer ältesten Form hat die Tendenz, die männliche Zeugungskraft als Prinzip alles Lebens zu proklamieren. Das ist der sexuelle Größenwahn alles Männlichen bis auf den heutigen Tag.“ (3;214 f.)

Auch aus Kerenyis „Mythologie der Griechen“ ist zu erfahren, das „Helios, der Gott `Sonne` “ zwar „vor allem Vater“ war, jedoch nicht in jeder Hinsicht. Denn: „Es war nicht von vornherein ausgeschlossen, eine mütterliche Gottheit in der Sonne zu erblicken. Es war in unserer Sprache sogar eine Helia, ein weiblicher Name mit der Bedeutung `Sonne` möglich, der Name einer der Töchter der Sonne … . (4;187) „Helios“, selbst Sohn eines Titanenpaares, „hatte … die Göttin Eos zur Schwester. Man sieht sie … vor dem Sonnengott dahinschreiten oder fahren, geflügelt in einem Viergespann, einem richtigen Sonnenwagen. Sie war der neue Tag und wurde auch so genannt: Hemera, der `Tag`, oder mit einem alten Wort: Tito, eine Femininform zu Titan, die gleichfalls Tag bedeutete. Wie im Namen Helia, begegnet man auch in Eos dem weiblichen Gegenbild der Sonne … . (4;194)

Στη συνέχεια από αυτές τις δύο αποκλίσεις στην αρχαιότητα εγείρεται το ερώτημα, κατά πόσο το υλικό που παρέχεται, εξυπηρετεί στην κατανόηση του θηλυκού „Ήλιου" στις φαντασιώσεις του Σρέμπερ; Οι συγγραφείς, στους οποίους αναφέρθηκα, τίθενται γενικά υπέρ του γεγονότος, πως ο ήλιος στο μυθολογικό πλαίσιο αναφέρεται επίσης στις θηλυκές αναλογίες. Αυτό με ενθαρρύνει στην υπόθεση, πως δικαιολογείται να θέσουμε το „αρσενικό" (2,179) στην άκρη και να τονίσουμε τις πτυχές της σχέσης του Σρέμπερ με τον ήλιο, οι οποίες δίνουν ενδείξεις για συγκρούσεις με το θηλυκό φύλο και με την αγαπημένη και μισητή του μητέρα. Ως εκ τούτου θα επανέλθω στην ερμηνεία του Φρόυντ.

Im Anschluß an diese beiden kurzen Exkurse ins Altertum stellt sich die Frage, inwiefern das mitgebrachte Material dazu dient, das Femininum „Sonne" in Schrebers Phantasien zu verstehen ? Die von mir zitierten Autoren stehen dabei zunächst ganz generell dafür, das die Sonne im mythologischen Kontext durchaus auch auf weibliche Anteile verweist. Das ermutigt mich zu der Annahme, das es berechtigt ist, ihr „Maskulinum" (2;179) beiseite zu stellen und die Aspekte der Beziehung Schrebers zur Sonne hervorzuheben, die Hinweise geben auf Konflikte mit dem weiblichen Geschlecht bzw. mit seiner geliebten und gehassten Mutter. Daher werde ich nun wieder auf die Interpretation Freuds zurückkommen.

Για την ερμηνεία του μύθου του ήλιου στον Φρόυντ

Στον Φρόυντ διαβάζουμε τα εξής: „Από μια ιατρική γνωμάτευση πληροφορούμαστε πως του τσιρίζει με βρισιές και απειλές ` (`Ο ήλιος είναι μια πουτάνα`, βλ. υποσημείωση 3), πως του φωνάζει, πως πρέπει να κρυφτεί από αυτόν." (2, 178) Προκειμένου να εξηγήσω την συμπεριφορά του Σρέμπερ απέναντι στον ήλιο όσο το δυνατό σαφέστερα, θα ήθελα να δώσω μια πιο λεπτομερή αναφορά στο απόσπασμα της ιατρικής έκθεσης: ... στον κήπο ο ασθενής στεκόταν πολλή ώρα ακίνητος σε ένα σημείο, κοιτάζοντας κατευθείαν στον ήλιο και κάνοντας παράλληλα γκριμάτσες ή βρίζοντας τον ήλιο με απειλές και βρισιές, επαναλαμβάνοντας συνήθως μια μόνο και την ίδια φράση άπειρες φορές, φωνάζοντάς του, να τον φοβάται, αυτόν, τον πρόεδρο Σρέμπερ, και παροτρύνοντάς τον να εξαφανιστεί, και χαρακτηρίζοντάς τον Ορμούζντ." Παρακάτω περιγράφεται η στερεότυπη συμπεριφορά του, η οποία παρατηρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα (περίπου 2-3 χρόνια), που περιγράφεται πιο συγκεκριμένα ως „μονότονη εκτόξευση συχνά πολύ ακατανόητων ύβρεων με ατέλειωτες επαναλήψεις (π.χ.: `Ο ήλιος είναι μια πόρνη` και παρόμοια)" . (1,267) Την κατά λέξη „υβριστική ομιλία" του Σρέμπερ επαναλαμβάνει μεν ο Φρόυντ στην υποσημείωσή του υπ΄αρ. 3 σύμφωνα με την ιατρική γνωμάτευση, όμως δεν αναφέρεται καθόλου στο σημείο αυτό, ούτε και παρακάτω, όπου ακολουθεί η ερμηνεία του στο λεκτικό περιεχόμενο. Έτσι γράφει ο Φρόυντ στο κείμενο παρακάτω: „Μας ενημερώνει πως ο ήλιος γίνεται χλωμός μπροστά του", και παραθέτει στη συνέχεια τον Σρέμπερ (στην υποσημείωση 4):

„`Κατά τ' άλλα ακόμη και τώρα ο ήλιος μου δίνει μια διαφορετική εικόνα, από εκείνη που είχα κατά το χρονικό διάστημα πριν την ασθένειά μου. Οι ακτίνες του χλωμαίνουν μπροστά μου, όταν απευθύνομαι προς αυτές μιλώντας τες δυνατά. Μπορώ άνετα να βλέπω τον ήλιο και θαμπώνομαι από αυτόν μόνο σε μικρό βαθμό … .`" (1,98)

Αυτό το απόσπασμα κειμένου εξυπηρετεί αργότερα τον Φρόυντ ως βάση για το „προσάρτημά" του, στο οποίο θα εμβαθύνει περαιτέρω το „μυθολογικό του ενδιαφέρον". Ασχολείται εδώ επίσης πάλι με την αναγνώριση του ήλιου ως „εξωγενούς πατρικού συμβόλου", πράγμα το οποίο γίνεται με τη σειρά του εμφανές στην σχέση του Σρέμπερ με αυτόν. Εδώ το γεγονός, „πως οι ακτίνες χλωμαίνουν μπροστά του, όταν απευθύνεται προς αυτές μιλώντας τες δυνατά" και προπάντων η περιουσία του „να μπορεί να κοιτάζει άνετα τον ήλιο" γίνεται για τον Φρόυντ το επίκεντρο της προσοχής του. (2,201)

Η συμπεριφορά αυτή θα ισοδυναμούσε με τεστ καταγωγής, - στα παλαιότερα χρόνια έπρεπε να παρέχεται η απόδειξη της συγγένειας εξ αίματος του παιδιού με τον πατέρα του - , έτσι πιστεύει ο Φρόυντ, και καταλήγει στο εξής: „Και εάν παινεύεται ο

Zur Deutung des Sonnenmythos bei Freud

Bei Freud ist folgendes zu lesen: „Aus einem ärztlichen Gutachten erfahren wir, daß er sie `geradezu brüllend mit Droh- und Schimpfworten anschreit` (`Die Sonne ist eine Hure`; s. Fußnote 3), das er ihr zuruft, sie müsse sich vor ihm verkriechen." (2;178) Um Schrebers Verhalten gegenüber der Sonne so anschaulich wie möglich darzulegen, möchte ich die dazugehörige Textstelle im ärztlichen Gutachten ausführlicher wiedergeben: … im Garten pflegte der Kranke lange Zeit regungslos auf einer Stelle zu stehen, gerade in die Sonne zu blicken, dazu die seltsamsten Grimassen zu schneiden oder überlaut, oft geradezu brüllend die Sonne mit Droh- und Schimpfworten anzuschreien, gewöhnlich ein und dieselbe Phrase unzählige Male zu wiederholen, ihr zuzurufen, daß sie sich vor ihm fürchte, vor ihm, dem Senatspräsidenten Schreber, sich verkriechen müsse, bezeichnete sich auch wohl als Ormuzd." Weiter unten ist sein stereotypes Verhalten, das über einen recht langen Zeitraum (ca. 2-3 Jahre) beobachtet wurde, genauer als „das monotone Ausstoßen oft sehr unverständiger Schimpfreden in endloser Wiederholung (z.B.: `die Sonne ist eine Hure` und dergleichen)" beschrieben. (1;267) Die wörtliche „Schimpfrede" von Schreber gibt Freud zwar in seiner Fußnote 3, entsprechend dem ärztlichen Gutachten wider, aber er geht darauf an dieser Stelle und auch weiter unten, wo seine Deutung erfolgt, überhaupt nicht auf deren Wortgehalt ein. So lautet es in Freuds weiterem Textverlauf: „Er teilt selbst mit, daß die Sonne vor ihm erbleicht", und zitiert dann Schreber direkt (in Fußnote 4):

„`Uebrigens gewährt mir auch jetzt noch die Sonne ein anderes Bild, als sich in den Zeiten vor meiner Krankheit von ihr hatte. Ihre Strahlen erbleichen vor mir, wenn ich gegen dieselbe gewendet laut spreche. Ich kann ruhig in die Sonne sehen und werde von derselben nur in sehr bescheidenem Maße geblendet … .`" (1;98)

Dieser Textauszug dient Freud später als Grundlage für seinen „Nachtrag", in dem er sein „mythologisches Interesse" weiter vertiefen wird. Es geht ihm hier auch wieder darum, die Sonne als „sublimiertes `Vatersymbol`" zu erkennen, was sich wiederum in der Beziehung Schrebers zu ihr bemerkbar macht. Dabei wird der Umstand, „daß ihre Strahlen vor ihm erbleichen, wenn er gegen sie gewendet laut spricht" und vor allem sein Vermögen „ruhig in die Sonne sehen" zu können für Freud zum zentralen Punkt. (2;201)

Dieses Verhalten käme einer Abkunftsprobe gleich, - bei dieser wurde in alten Zeiten der Beweis für die Blutsverwandschaft eines Kindes mit seinem Vater erbracht - , so meint Freud, und kommt zu dem Schluß: „Und wenn Schreber

Σρέμπερ, πως μπορεί να θωρεί τον ήλιο δίχως να θαμπώνεται από το φως του και δίχως να τιμωρείται από αυτόν, έχει βρει την μυθολογική έκφραση για την παιδική του σχέση με τον ήλιο, επιβεβαιώνοντάς μας εκ νέου, πως εμείς αντιλαμβανόμαστε τον ήλιο ως ένα σύμβολο του πατέρα." (2,202) Εδώ παρατηρώ και πάλι, πως η περίσταση της λεύκανσης των ακτίνων του, περιγράφεται από τον Σρέμπερ ως ακίνδυνη ως „δυνατή φωνή" κατά του ήλιου, (1,98) που εξαρτάται από αυτόν τον βρυχηθμό, και δεν ρεέι στην ερμηνεία του Φρόυντ. Ωστόσο, εάν συμπεριλάβω αυτό το γεγονός στην παρατήρησή μου, τότε αλλάζει η εικόνα ενός ατόμου, που είναι πάντα περήφανο για την καταγωγή του δίχως να ζημιώνεται από αυτό, ως εξής: Ένας άνδρας, ο οποίος στρέφεται επιθετικά λεκτικά κατά των ζωτικών ουρανίων σωμάτων, τους επιτίθεται με τις πλέον επίμονες κατηγορίες και απαιτεί για τον εαυτό του σεβασμό και κάτι ακόμη: υποταγή φόβου.

Στην κλινική Σόννενσταϊν (Sonnenstein) ήταν οι δραστηριότητες αυτές του Σρέμπερ, όπως προαναφέρθηκε, πασίγνωστες. Σε αυτές ανήκει κατά την άποψή μου εξίσου „η μονότονη εκτόξευση" από „ύβρεις σε ατέλειωτες επαναλήψεις", στις οποίες ο ήλιος χαρακτηρίζεται ως „πόρνη". Και ενώ αυτός συμπεριφέρεται με αυτόν τον τρόπο, χλωμαίνουν οι ακτίνες του κι έτσι και ό ίδιος ο ήλιος μπροστά του. Εδώ διαδραματίζεται μια δραματική σύγκρουση με την μητέρα, την οποία θα περιγράψω παρακάτω λεπτομερέστερα.

Δεδομένου ότι στην ψύχωση πρόκειατι για ένα φαινόμενο μείωσης, μπορούμε γενικά να υποθέσουμε, πως μια παιδική σύγκρουση επανενεργοποιειται από ένα πρόσφατο γεγονός και γίνεται κυρίαρχο θέμα. Για τον λόγο αυτό, μού φαίνεται σημαντικό να επιστήσω εδώ την προσοχή μου σε μια αναπτυξιακή θεωρητική έννοια της ψυχανάλυσης, η οποία ασχολείται λεπτομερώς με τα πολύ πρώιμα στάδια της μεταγεννητικής ενσάρκωσης. Για το θέμα αυτό επέλεξα την Έντιτ Γιάκομπσον (Edith Jacobson): „Ο εαυτός και ο κόσμος των αντικειμένων" (5)

sich rühmt, daß er ungestraft und ungeblendet in die Sonne sehen kann, hat er den mythologischen Ausdruck für seine Kindesbeziehung zur Sonne wiedergefunden, hat uns von neuem bestätigt, wenn wir seine Sonne als ein Symbol des Vaters auffassen." (2;202) Hierbei fällt mir wieder auf, das der Umstand des Erbleichens ihrer Strahlen, von Schreber doch recht verharmlosend als „lautes Sprechen" gegen die Sonne geschildert, (1;98) der eben auch durch dieses Gebrülle bedingt ist, nicht in Freuds Deutung einfließt. Wenn ich jedoch diesen Umstand in meiner Betrachtung hinzuziehe, dann verändert sich das Bild von einem, der sich immer wieder stolz seiner Herkunft vergewissert ohne dabei Schaden zu nehmen, wie folgt: Ein Mann, der sich verbal aggressiv gegen den grundsätzlich lebenswichtigsten Himmelskörper wendet, denselben mit bittersten Anklagen attackiert und für sich Respekt, ja mehr noch: furchtsame Unterwerfung einfordert.

In der Klinik Sonnenstein waren diese Aktivitäten Schrebers, wie oben bereits zitiert, bestens bekannt. Dazu gehört meiner Ansicht nach gleichermaßen „das monotone Ausstoßen" von „Schimpfreden in endloser Wiederholung", bei denen eben die Sonne als „Hure" betitelt wird. Und während er sich derartig benimmt, erbleichen deren Strahlen und damit auch die Sonne selbst vor ihm. Hier deutet sich ein dramatischer Konflikt mit der Mutter an, auf den ich weiter unten ausführlich eingehen werde.

Da es sich bei der Psychose um ein regressives Phänomen handelt, ist grundsätzlich davon auszugehen, das ein frühkindlicher Konflikt, durch einen aktuellen Anlaß reaktiviert, zum vorherschenden Thema wird. Aus diesem Grund erscheint es mir wichtig hier ein entwicklungstheoretisches Konzept der Psychoanalyse hinzuzuziehen, welches sich eingehend mit den ganz frühen Stadien der nachgeburtlichen Menschwerdung beschäftigt. Dazu ausgewählt habe ich Edith Jacobson: „Das Selbst und die Welt der Objekte" (5)

Αναπτυξιακές εκτιμήσεις σύμφωνα με την Έντιτ Γιάκομπσον (Edith Jacobson)

Το σημαντικότερο πρόσωπο για το βρέφος είναι αρχικά σε γενικές γραμμές η μητέρα του ή η νταντά του, γιατί αυτή το θρέφει και το φροντίζει. Εδώ όμως το πρόσωπο αυτό δεν αντιλαμβάνεται ούτε ως άτομο υπό την συνήθη έννοια, αλλά ούτε και το βρέφος έχει το συναίσθημα του εγώ. Στην θεωρία του ενστίκτου του Φρόυντ (λίμπιντο και επιθετικότητα), περιγράφεται η γέννεση του εγώ μέσω της αλληλεπίδρασης με το αντικείμενο. Η Έντιτ Γιάκομπσον προσθέτει εδώ σχετικά με τις δυναμικές διεργασίες, (εδώ: στην συμβιωτική φάση) την περιγραφική έννοια του εαυτού. Πρόκειται για την εξέταση του καθ΄εαυτού υποκειμένου από φυσιολογικής και ψυχολογικής άποψης και για την διάκριση από τα αντικείμενα του εξωτερικού κόσμου. (5,17) Ο λόγος της διάκρισης μεταξύ του εαυτού και του εγώ πρέπει να περιγραφεί παρακάτω λεπτομερέστερα, διότι εγώ θέλω πρωτίστως να δώσω έναν πρώτο απολογισμό της Γιάκομπσον για την νεογέννητη ανθρώπινη ζωή.

Ξεκινά από μια «ψυχοοικονομική αρχική κατάσταση», η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλή ένταση και από μια μη ακόμη διακριτή ψυχοφυσιολογική ενέργεια εντός του αρχικού, *αδιαφοροποίητου εαυτού*. Μέσω των εσωτερικών συνθηκών (λειτουργίες του σώματος) και των εξωτερικών επιρροών προωθείται η ανάπτυξή τους και η διαφοροποίησή τους σε επιθετικές και εκ του λίμπιντο/ της επιθυμίας ψυχικές παρορμήσεις, που αποτελούν την ταυτότητα του Εαυτού. Μετά την γέννηση (το πρώιμο βρεφικό στάδιο) αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της περαιτέρω μη διαφοροποιημένης ενέργεια παρόρμησης, - αρχικά με καθαρά φυσιολογικούς τρόπους – η διάχυτη εκφόρτιση σε μικρές ποσότητες στο εσωτερικό. Ταυτόχρονα παίρνει την πορεία της η ανάπτυξη της ενστικτώδους εκφόρτισης προς τα έξω. Οι προγεννητικές ερωγενείς ζώνες και σε αυξανόμενο βαθμό επίσης „όλα τα αισθητήρια και κινητικά συστήματα, που αποτελούν τον πυρήνα τον `πρωτεύοντα αυτόνομο` πυρήνα του μελλοντικού εγώ,“ είναι τώρα „περιοδικά υπερφορτωμένα“. Προγεννητικές, δηλαδή σεξουαλικές και επιθετικές δραστηριότητες και διαφορετικές κινητικές αντιδράσεις είναι τώρα εμφανείς. Αυτές είναι οι πρόδρομοι των αργότερων εξαιρετικά περίπλοκων λειτουργιών του Εγώ, των οποίων ο σχηματισμός απαιτεί διαρκώς αυξανόμενη δομική διαφοροποίηση, όπου και τα δύο είδη ενστίκτων υφίστανται διεργασίες συγχώνευσης και μερικής εξουδετέρωσης. Η στελέχωση των νέων συστηματων (Εγώ και Υπερεγώ) ακολουθεί τότε με εξουδετερωμένες παρορμήσεις όπως επίσης και με ένα τμήμα των επιθετικών και εκ του λίμπιντο παρορμήσεων. (5,25)

Σύμφωνα με την συγγραφέα το αρχικό βρεφικό στάδιο βιώνεται από έναν εαυτό, ο οποίος βιώνει ένταση μόνο π.χ. όταν πεινάει και χαλάρωση όταν είναι χορτάτος. Ο εαυτός πρέπει να γίνει κατανοητός ως ένα προοδευτικά διαρθρωμένο ψυχικό σύστημα. Οι πρώτες εντυπώσεις δίνονται σε αυτό το σύστημα μέσω της εμπειρίας της ευχαρίστησης και του πόνου.

Entwicklungstheoretische Erwägungen nach Edith Jacobson

Die wichtigste Person für den Säugling ist zunächst, ganz allgemein formuliert, die Mutter oder die Amme, da sie ihm Nahrung spendet und Pflege angedeihen läßt. Dabei wird dieselbe weder als Person im gebräuchlichen Sinne wahrgenommen, noch hat das neugeborene die Idee eines Ichgefühls. In Freuds dualistischer Triebtheorie (Libido und Agression), ist die Entstehung des Ichs durch Interaktion mit dem Objekt beschrieben. Edith Jacobson zieht hinsichtlich der dynamischen Vorgänge, (hier: in der symbiotischen Phase) den deskriptiven Begriff des Selbst hinzu. Es geht ihr darum, das Subjekt in psychischer und physischer Hinsicht für sich genommen zu betrachten und es zu unterscheiden von den Objekten und der Außenwelt. (5;17) Der Grund der Unterscheidung von Selbst und Ich ist weiter unten näher zu erläutern, da ich vorerst Jacobsons Erörterungen zum werdenden menschlichen Leben wiedergeben möchte.

Sie geht von einem „psychoökonomischen Anfangszustand“ aus, der sich durch geringe Spannung und eine noch nicht weiter unterscheidbare psychophysiologische Energie innerhalb des ursprünglichen, *undifferenzierten Selbst* auszeichnet. Durch innere Gegebenheiten (Körperfunktionen) und Einwirkungen von außen wird deren Entwicklung und Unterscheidung in aggressive und libidinöse psychische Triebe, die das Es bilden, vorangetrieben. Nach der Geburt (frühestes Säuglingsstadium) widerfährt einem beträchtlichen Teil der weiterhin undifferenzierten Triebenergie, - vorerst auf rein physiologischen Wegen – diffuse Entladung in kleinen Beträgen nach innen. Gleichzeitig nimmt die Entwicklung der Triebabfuhr nach außen ihren Lauf. Die prägenitalen erogenen Zonen und in steigendem Umfang ebenso „die gesamten sensorischen und motorischen Systeme, die den `primärautonomen` Kern des zukünftigen Ich darstellen,“ werden nun „periodisch überbesetzt“. Prägenitale, also sexuelle und agressive Aktivitäten und unterschiedliche motorische Reaktionen zeigen sich fortan. Dies sind die ersten Vorzeichen der späterhin sehr komplexen Ichfunktionen, deren Ausbildung einer immer weiterreichenden strukturellen Differenzierung bedarf, wobei beide Arten von Trieben Fusions- und partiellen Neutralisierungsprozessen unterzogen werden. Die Besetzung der neuen Systeme (Ich und Überich) erfolgt dann sowohl mit neutralisierten Trieben, als auch mit einem Teil der libidinösen und agressiven Triebe. (5;25f.)

Das früheste infantile Stadium wird nach Ansicht der Autorin von einem Selbst erlebt, das zunächst nur Spannung z.b. bei Hunger und Entspannung bei Sättigung wahrnimmt. Das Selbst ist dabei als ein sich allmählich strukturierendes seelisches System aufzufassen. Erste Prägungen werden diesem System durch die Erfahrung von Lust und Unlust verliehen. Das Bedürfnis nach Befriedigung steht im Vordergrund.

Η ανάγκη της ικανοποίησης είναι στην πρώτη γραμμή. Εδώ διαδραματίζονται διαρθρωτικές και ενεργητικές διαδικασίες, οι οποίες διαρκώς επεκτείνονται. Έτσι αρχικά δεν είναι ούτε η ιδέα του δικού του εαυτού αλλά ούτε ενός αντικειμένου μια οριοθετημένη ενότητα. Γιατί τα συναισθήματά του συνυπάρχουν με τις αντιλήψεις του εν μέρει αντικειμένου που ικανοποιεί την ανάγκη. Επομένως συγχωνεύονται συνεχώς μεταξύ τους οι εικόνες του εαυτού και οι αντικειμενικές φαντασιώσεις, οι οποίες πρέπει να κατανοηθούν ως εικόνες μιας κατάστασης ή ως αισθητικές εντυπώσεις. (5,31)

Η συγγραφέας διακρίνει μεταξύ του εαυτού, των αυτοπαραστάσεων και του συστήματος του Εγώ, γιατί το τελευτταίο είναι πολύ πιο διαφοροποιημένο και αρχίζει να εγκαθιδρύεται με την ικανότητα να διακρίνει μεταξύ του Εαυτού και των Άλλων ή του „Κόσμου των Αντικειμένων“.

Μέσω διαφόρων ειδών εμπειριών και των αντιλήψεων που συνδέονται με αυτές, παραμένουν στη μνήμη οι απομνημονευτικές εντυπώσεις, των οποίων το πεδίο επεκτείνεται διαρκώς. Από αυτές προκύπτουν φανταστικά σχήματα, βάσει των οποίων κατανοούνται τα αντικείμενα αγάπης καθώς και ο φυσικός και διανοητικός εαυτός. Αυτές οι εικόνες είναι αρχικά μόνο ανεπαρκώς δεικνυόμενες και ελάχιστης συνέχειας. Σε μικρά βήματα προκύπτουν από αυτές στη συνέχεια οι ενδοψυχικές αναπαραστάσεις των αντικειμένων και του εαυτού. (5,30)

Λόγω της συμβιωτικής αρχικής κατάστασης, οι μητρικές φαντασιώσεις (εδώ συνυπολογίζω κι εκείνη της νταντάς, διότι αυτή εκπληρώνει επίσης μητρικά καθήκοντα) παίρνουν μια εκτενέστερη σημασία. Επειδή από τις φαντασιώσεις της επιθυμίας για την συνένωση με την μητέρα προκύπτουν όχι μόνο οι „πρόδρομοι μελλοντικής ταυτοποίησης“, αλλά εκεί πηγάζει επίσης και ο παλαιότατος „τύπος αντικειμενικών σχέσεων“. (5,50) Εάν το βρέφος για παράδειγμα θηλάζεται από την μητέρα του και έτσι του δίνεται στοματική ικανοποίηση, συγχωνεύονται οι εικόνες του εγώ και του αντικειμένου βραχυπρόθεσμα σε μια ενότητα, που σημαίνει πως αυτό φαντάζεται την ενότητα αυτή. Αυτό σημαίνει λοιπόν για την πλέον πρώιμη μορφή της ταυτοποίησης – μια ταυτοποίηση με την ευρύτερη έννοια – δύο πράγματα ταυτόχρονα: αφενός σχηματίζουν ο εαυτός και το αντικείμενο μια ενότητα, είναι ταυτόσημα, πανομοιότυπα, και αφετέρου συνδέεται με αυτό το συναίσυημα της ικανοποίησης. Επειδή αυτή η μορφή της ταυτοποίησης (η οποία είναι ένας πρόδρομος της ίδιας) είναι στενά συνδεδεμένη με το συναίσθημα της ικανοποίησης και για να μπορεί να ξεχωρίζει από άλλες μορφές ταυτοποίησης, πρέπει εδώ να χαρακτηριστεί ως ο πλέον πρώιμος, παθητικός τρόπος ταυτοποίησης.

Hierbei finden strukturelle und energetische Prozesse statt, die ständig ineinander übergreifen. So ist zunächst weder die Vorstellung vom eigenen Selbst, noch die vom Objekt, die einer abgegrenzten Einheit. Denn eigene Empfindungen sind verwoben mit Wahrnehmungen des bedürfnisbefriedigenden Teilobjektes. Daher verschmelzen Selbstimagines und Objektimagines, die als Zustandsbilder, als Befindlichkeitseindrücke aufzufassen sind, vorerst permanent miteinander. (5;31)

Sie unterscheidet zwischen dem Selbst, den Selbstrepräsentanzen und dem System Ich, da gerade das Letztere weitaus differenzierter ist und sich erst zu etablieren beginnt mit der Fähigkeit zur Unterscheidung zwischen dem Selbst und den Anderen bzw. der „Welt der Objekte“.

Durch verschiedene Arten von Erlebnissen und die daran gebundenen Wahrnehmungen, verbleiben erinnerbare Eindrücke im Gedächtnis, deren Umfang sich ständig erweitert. Daraus bilden sich imaginäre Schemata, aufgrund derer die Liebesobjekte, sowie das körperliche und seelische Selbst, erfaßt werden. Diese Imagines sind zunächst nur schwach angedeutet und von geringer Kontinuität. In kleinen Schritten entstehen daraus dann die intrapsychischen Repräsentanzen der Objekte und des Selbst. (5;30)

Den mütterlichen Imagines (ich rechne hierzu auch die der Amme, da diese ja mütterliche Funktionen erfüllt) kommt, aufgrund der symbiotischen Ausgangssituation, demnach eine weitreichende Bedeutung zu. Denn aus Wunschphantasien nach Einssein mit der Mutter erwachsen nicht nur die „Vorläufer künftiger Identifizierung“, sondern auch der allerfrüheste „Typus von Objektbeziehungen“ hat hier seinen Ursprung. (5;50) Wenn der Säugling beispielsweise von der Mutter gestillt wird und orale Befriedigung ihm zuteil wird, verschmelzen die Selbst- und Objektimagines kurzfristig zu einer Einheit, das heißt er phantasiert diese Einheit. Das bedeutet demnach für die früheste Form von Identifizierung – eine Identifizierung im weitesten Sinn – ein Zweifaches: zum einen bilden dabei Selbst und Objekt eine Einheit, sind identisch und zum anderen ist daran ein Gefühl des Befriedigtseins geknüpft. Da diese Form von Identifizierung (die genaugenommen ein Vorläufer derselben ist) eng verbunden ist mit dem Gefühl des Befriedigtseins und damit sie von anderen Formen der Identifizierung unterscheidbar ist, soll sie hier als die früheste, passive Identifizierungsweise bezeichnet werden.

Από ενεργητική άποψη, υπάρχει πάντα μια παλινδρόμηση στην συμβιωτική εμπειρία, μια επιστροφή σε μια παλαιότερη, λιγότερο διαφοροποιημένη μορφή ύπαρξης, όπου εγκαταλείπεται και πάλι το στάδιο της αρχικής ανάπτυξης του εγώ. „Αυτός ο τύπος της ταυτοποίησης κυριαρχεί στην ψυχική ζωή του μικρού παιδιού επικρατεί σε όλη την προ-οιδιπόδεια και πρώιμη οιδιπόδεια φάση της ψυχικής ζωής του βρέφους και ακόμη και σε κάποιο βαθμό πολύ αργότερα." (5,51) Και εάν και σε αυτό το στάδιο αρχίζει να εδραιώνεται το σύστημα του εγώ, „και επίσης όταν το παιδί έχει φτάσει σε πλήρη αντίληψη του εαυτού του και των αντικειμένων της αγάπης του ως μεμονωμένο ον, η εξάρτησή του από την μητέρα ως προς την ικανοποίηση των περισσότερων ενστικτωδών αναγκών του και σχετικά με την εξάσκηση των λειτουργιών του εγώ του πρέπει να αποτρέψει τον πλήρη διαχωρισμό της μητρικής εικόνας και της εικόνας του εαυτού του." (5,52)
Από την άλλη πλευρά το μικρό παιδί μαθαίνει – παρά την εξάρτησή του – επίσης να χρησιμοποιεί τα όργανα του δικού του του σώματος, που ανήκουν στις κινητικές δεξιότητες. Με την στελέχωση και την απόκτηση των συναφών σωματικών και συναισθηματικών λειτουργιών, ανοίγεται για πρώτη φορά, ακόμη και εάν αυτό γίνεται μόνο αμυδρά ο δρόμος προς την αυτονομία. „Η εκτυλισσόμενη κινητική δραστηριότητα" υποκινείται εδώ από ένα άλλο είδος ταυτοποίησης, η οποία στοχεύει να μιμηθεί την μητέρα (ή τα αντικείμενα της αγάπης). Μπορεί βέβαια να συνεχίζει να είναι ο στόχος η επανασυγχώνευση, όμως αυτή θα επέλθει με την δική του δραστηριότητα.

Η παιχνιδιάρικη απομίμηση της μητρικής δραστηριότητας, της μητρικής συμπεριφοράς πρέπει όμως να κατανοηθεί ως πρόδρομος της πραγματικής ταυτοποίησης του εγώ. Γιατί η πράξη του παιδιού ΄να το κάνει έτσι ` σαν να ήταν η μητέρα, παρόλο που δεν μπορεί ακόμη να καταλάβει το νόημα αυτής της δράσης, προκύπτει μονάχα από την στενή συναισθηματική προσκόλληση προς τη μητέρα, δηλαδή είναι καθαρός αντικατοπτρισμός. Επομένως, δεν επιδιώκει να επιτύχει μια πραγματική ομοιότητα με το αντικείμενο αγάπης. Η αδυναμία του μικρού παιδιού να αντιληφθεί την πραγματικότητα, του δίνει την δυνατότητα, να διαμορφώσει τις εικόνες του εαυτού του και των αντικειμένων με την έννοια των μαγικών του επιθυμητών φαντασιώσεων, έτσι ώστε να επεκτείνει τους δικούς του περιορισμούς και τα όρια και να επεκτείνει και να συνενώσει κατά βούληση εκείνα του αντικειμένου της αγάπης. (5;53 f.) Τα «Απομνημονεύματα» του Σρέμπερ μαρτυρούν παραδειγματικά τέτοιες μαγικές φαντασιώσεις. Έτσι είναι σε αυτόν οι πλέον πρώιμοι τρόποι της ταυτοποίησης αποτελεσματικοί, οι οποίοι, λόγω των μαγικών χαρακτηριστικών τους, προέρχονται από πολύ πρώιμους μηχανισμούς ενδοεγχύσεως και προβολής. Πηγαίνουν χέρι-χέρι με συγχωνεύσεις εικόνων του εαυτού και του αντικειμένου, στις οποίες υφίσταται επίσης μια διαπερατότητα των πραγματικών ορίων μεταξύ του εαυτού και του αντικειμένου. Για να είμαστε ακριβείς συναντάμε σε αυτόν διάφορες εικόνες, δηλαδή τον ήλιο, τις ακτίνες και τον Θεό. Επειδή όμως είναι τόσο ιδιαίτερα αλληλοσυνδεδεμένες μεταξύ τους, αποδεικνύεται προβληματικό, να εξετάσουμε τα στοιχεία ένα-ένα ξεχωριστά. Το ίδιο πρόβλημα εντοπίζεται και στην συνεχή προσκόλληση του Σρέμπερ με αυτές τις εικόνες. Η αποτελεσματικότητα των πρωτόγονων τρόπων ταυτοποίησης φαίνεται να διακυβεύεται κι εδώ.
Energetisch betrachtet findet dabei immer eine Regression zum symbiotischen Erleben, eine Rückkehr zu einer früheren, weniger differenzierten Daseinsform statt, wobei die Stufe der beginnenden Ich-Entwicklung wieder verlassen wird. „Dieser Typus von Identifizierung

herscht im Seelenleben des Kleinkindes die ganze präödipale und frühe ödipale Phase hindurch vor – und bis zu einem gewissen Grad sogar noch später." (5;51) Und obwohl sich in diesem Stadium das System Ich zu etablieren beginnt, „und auch wenn das Kind schon zu einer vollen Wahrnehmung seiner selbst und seiner Liebesobjekte als individuelles Wesen gelangt ist, muß seine Abhängigkeit von der Mutter hinsichtlich der Befriedigung seiner meisten Triebbedürfnisse und hinsichtlich der Ausübung seiner Ichfunktionen immer noch die vollständige Trennung der mütterlichen und der Selbstimagines verhindern." (5;52) Andererseits lernt das Kleinstkind – trotz seiner Abhängigkeit – auch von den Organen des eigenen Körpers, die der Motorik angehören, Gebrauch zu machen. Mit deren Besetzung und der Aneignung der dazugehörigen körperlich-seelischen Funktionen eröffnet sich erstmals, wenn auch nur ganz schwach angedeutet der Weg zur Autonomie. „Die sich entfaltende motorische Aktivität" ist dabei motiviert durch eine weitere Art von Identifizierung, die darauf abzielt die Mutter (bzw. die Liebesobjekte) zu imitieren. Zwar ist das Ziel weiterhin die Wiederverschmelzung, doch erreicht werden soll diese durch eigene Aktivität.

Die spielerische Nachahmung der mütterlichen Aktivität, des mütterlichen Habitus ist jedoch als Vorläufer von echter Ich-Identifizierung aufzufassen. Denn die Handlung des Kindes, dieses `so zu tun` als wäre es die Mutter, wobei es den Sinn dieser Handlung noch nicht nachvollziehen kann, resultiert allein aus der engen empathischen Bindung an die Mutter, ist also reine Wiederspiegelung. Daher zielt sie nicht darauf ab, eine reale Ähnlichkeit mit dem Liebesobjekt zu erreichen. Das Unvermögen des Kleinkindes, die Realität wahrzunehmen, versetzt es in die Lage, seine Objekt- und Selbstimagines im Sinne seiner magischen Wunschvorstellungen derart zu gestalten, das es seine eigenen Begrenzungen und die des Liebesobjektes nach Belieben erweitern und miteinander vereinigen kann. (5;53 f.) Von derart magischen Wunschphantasien legen die „Denkwürdigkeiten" Schrebers nun, geradezu exemplarisch, Zeugnis ab. Somit sind auch bei ihm früheste Weisen der Identifizierung wirksam, die, aufgrund ihrer magischen Charakteristika, sehr frühen Introjektions- und Projektionsmechanismen entstammen. Sie gehen einher mit Verschmelzungen von Selbst- und Objektimagines, bei denen ebenfalls eine Durchlässigkeit der realen Grenzen zwischen dem Selbst und dem Objekt gegeben ist. Genaugenommen sind bei ihm verschiedene Imagines anzutreffen, nämlich Sonne, Strahlen und Gott. Da sie jedoch derart eigentümlich miteinander verquickt sind, erweist es sich als problematisch, diese Elemente getrennt voneinander zu betrachten. Das gleiche Problem findet sich auch in Schrebers permanenter Verbundenheit mit diesen Imagines.

Έτσι, όπως το παιδί έχει φαντασιώσεις, πως είναι το αντικείμενο ή πως είναι τουλάχιστον ένα τμήμα αυτού, μπορεί τέτοιου είδους ιδέες να κολλήσουν στο μυαλό ενός ψυχωτικού ατόμου και να γίνουν μανιώδεις και παραληρηματικές πεποιθήσεις. (5,56) Όπως και αυτές του Σρέμπερ, πως δήθεν ο Θεός μιλάει με αυτόν μέσω της διαμεσολάβησης του ήλιου. Το φως του ήλιου χρησιμοποιείται από τον Θεό γενικά για την παρατήρηση των γεγονότων στη γη, ειδικά όμως για την παρατήρση του Σρέμπερ. Η ιδιαίτερη προσοχή του Θεού γι΄αυτόν προέρχεται από την αδιάσπαστη προσκόλληση των ακτίνων (θεϊκά νεύρα) στο άτομό του (βλ. παραπάνω).

Οι μεγαλομανιακές απόψεις που βρέθηκαν σε παιδιά και σε ψυχωτικά άτομα, οι οποίες περιλαμβάνουν μια αξιοπιστία σχετικά με την παντοδυναμία της σκέψης και την μαγεία των λέξεων, αξιολογούνται από την Έντιτ Γιάκομπσον ως μια σαφής ένδειξη των προ-οιδιπόδειων σταδίων της ανάπυξης του εγώ. Έτσι το ψυχωτικό εγώ υποχωρεί σε ένα στάδιο της ανάπτυξής του, στο οποίο ο σχηματισμός και η στελέχωση εικόνων του εαυτού και του αντικειμένου μόλις αρχίζει, και επομένως δεν διακρίνεται το ένα από το άλλο. (5,55) Οι φαντασιώσεις της παντοδυναμίας του Σρέμπερ αντιπροσωπεύουν για μένα φαινόμενα παλινδρόμησης, των οποίων ο προ-οιδιπόδειος χαρακτήρας δεν μπορεί να ανατραπεί.

Εάν κατανοήσω τα προαναφερθέντα στοιχεία της ψύχωσης και του παραληρήματός του επιπλέον ως εικόνες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις ασυνείδητες επιθυμίες και φιλοδοξίες του, τότε θα έπρεπε να γίνουν σαφείς σε αυτές οι θεμελιώδεις συγκρούσεις του. Θα ήθελα εδώ να τονίσω ξανά πως δεν πρόκειται για σαφώς διακριτές εικόνες του αντικειμένου ή του εαυτού. (Για τον λόγο αυτό αναπαρήγαγα αρχικά τις ιδέες του Σρέμπερ όσο το δυνατόν λεπτομερέστερα.) Εδώ πρόκειται πιο πολύ για τέτοιες ιδέες, οι οποίες λόγω της προοιδιπόδειας καταγωγής τους, είναι λίγο-πολύ στενά συνδεδεμένες με τις πρώιμες παιδικές επιθυμίες που απευθύνονται σε αυτές. Συνεπώς φαίνεται σκόπιμο, να παρατηρήσουμε πρώτα τα κοινά τους χαρακτηριστικά.

Και οι τρεις, δηλ. και ο Θεός και ο ήλιος και ιδιαίτερα οι ακτίνες (και των δύο) βρίσκονται σε συνεχή επικοινωνία με τον Σρέμπερ. Αυτό παραπέμπει αφενός στην εκπλήρωση της επιθυμίας για συγχώνευση με την μητέρα. Αφετέρου μπορεί η αμφιλεγόμενη στάση του απέναντι στις φαντασιώσεις να κατανοηθεί έτσι, ώστε η να μην επιτυγχάνεται η επιθυμητή συμβίωση (ή το πολύ προσωρινά), να μην εκπληρώνονται στελεχώσεις διαρκείας εκ του λίμπιντο και να μετατρέπονται σε επιθετικές. Προέρχονται όμως από χρονικό διάστημα διαρκών μετατοπίσεων και μετατροπής στελέχωσης. Το λίμπιντο και η επιθετικότητα αφαιρούνται από το αντικείμενο της αγάπης και κατευθύνονται προς τον εαυτό και αντίστροφα. Το ίδιο συμβαίνει και με τα αντικείμενα, ενώ οι εικόνες του εαυτού και του αντικειμένου καθώς και οι εικόνες διαφορετικών αντικειμένων συγχωνεύονται προσωρινά, διαχωρίζονται και επανασυνδέονται.

Die Wirksamkeit primitiver Identifizierungsweisen gibt sich hier offensichtlich ein Stelldichein. So wie das Kind phantasiert, es sei das Objekt, oder wäre zumindest ein Teil von ihm, können derartige Vorstellungen bei einem Psychotiker zu festgefahrenen, wahnhaften Überzeugungen werden. (5;56) Wie eben die von Schreber, das Gott durch Vermittlung der Sonne mit ihm spricht. Das Sonnenlicht dient Gott ganz allgemein zur Beobachtung des Geschehens auf der Erde, speziell aber zur Beobachtung Schrebers. Die besondere Aufmerksamkeit Gottes für ihn ist wiederum bedingt durch den unlösbaren Nervenanhang der Strahlen (göttlichen Nerven) an seine Person (s.o.).

Die größenwahnsinnigen Betrachtungsweisen, wie sie bei Kindern und Psychotikern anzutreffen sind, die eine Glaubwürdigkeit hinsichtlich der Allmacht der Gedanken und der Magie der Worte einschließen, bewertet E. Jacobson als offensichtliches Anzeichen dafür, das präödipale Stufen der Ichentwicklung zutage treten. Das psychotische Ich regrediert somit auf eine Stufe seiner Entwicklung, auf der die Herausbildung und Besetzung von Selbst- und Objektimagines gerade einsetzt, dieselben daher kaum voneinander unterschieden werden. (5;55 f.) Die Allmachtsphantasien Schrebers stellen für mich Regressionsphänomene dar, deren präödipaler Charakter nicht von der Hand zu weisen ist.

Fasse ich die eben angeführten Elemente seines Wahnes zudem als Imagines auf, die seine unbewußten Wünsche und Strebungen repräsentieren, dann müßten sich an ihnen seine grundlegenden Konflikte verdeutlichen. Dazu möchte ich noch einmal betonen, das es sich nicht um klar unterscheidbare Objekt- bzw. Selbstimagines handelt. (Aus diesem Grund habe ich ja Schrebers Vorstellungen anfangs auch möglichst ausführlich wiedergegeben.) Es handelt sich vielmehr um solche, die aufgrund ihrer präödipalen Herkunft, einhergehend mit der auf sie gerichteten frühinfantilen Wünsche, mehr oder weniger eng mit einander verwoben sind. Es erscheint mir daher ratsam, zunächst ihre gemeinsamen Merkmale zu betrachten.

Alle drei, sowohl Gott als auch die Sonne und ganz besonders die Strahlen (beider) sind in ständigem Kontakt zu Schreber. Das verweist zum einen auf ihren wunscherfüllenden Aspekt nach Verschmelzung mit der Mutter. Zum anderen können seine ambivalenten Haltungen gegenüber den Imagines dahingehend verstanden werden, daß die ersehnte Symbiose nicht (oder höchstens vorübergehend) erreicht wird, libidinöse Besetzungen nicht dauerhaft zustande kommen und in aggressive umschlagen. Entstammen sie doch einem Zeitabschnitt ständiger Besetzungsverschiebungen und –umwandlung. Immerzu werden Libido und Aggression dem Liebesobjekt entzogen und auf das Selbst gerichtet und umgekehrt. Gleiches geschieht mit den Objekten, derweil die Selbst- und Objektimagines ebenso wie die Imagines verschiedener Objekte vorübergehend ineinander übergehen, sich trennen und sich wieder vereinigen.

Με βάση την ενσωμάτωση και την απομάκρυνση του αντικειμένου της αγάπης, αντικατοπτρίζονται αυτές οι διαδικασίες στελέχωσης σε διαδικασίες επέμβασης και προβολής. (5,54) Τέτοιες διαδικασίες διακρίνονται επίσης σε σχέση με τα αντικείμενα του Σρέμπερ (ή των εικόνων και φαντασιών αυτών).

Ένα από αυτά είναι ο ήλιος, ο οποίος επιτέλους θα γίνει το επίκεντρο της ερμηνείας μου.

Basierend auf Inkorporation und Ausstoßung des Liebesobjektes, werden diese Besetzungsvorgänge in introjektiven und projektiven Vorgängen wiedergespiegelt. (5;54) Solche Vorgänge sind auch in Bezug auf Schrebers Objekte (bzw. deren Imagines) erkennbar.

Eines davon ist die Sonne, die nun endlich zum zentralen Punkt meiner Deutung werden soll.

Ο ήλιος ως μητρικό αντικείμενο

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, υποθέτω πως έγινε μια παλινδρόμηση προς την προ-οιδιπόδεια φάση, στην οποία συμβαίνει ένα μη υπολογίσιμο πέρα-δώθε μεταξύ της στάσης της παθητικής, ανίσχυρης εξάρτησης του ιδίου τομέα εξουσίας, όπου όμως είναι εξίσου απαραίτητο να ελέγχονται τα αντικείμενα της αγάπης. (5,55) Εάν θεωρήσω τώρα τον ήλιο ως παντοδύναμη μητέρα, τότε δεν εμφανίζεται αρχικά τίποτα που να δείχνει πως ο Σρέμπερ βιώνει τον εαυτό του σε παθητική, ανήμπορη εξάρτηση από αυτήν, εάν δεν υπήρχαν αυτές οι ακτίνες και αυτός ο παράξενα στα δυο μοιρασμένος Θεός (βλ. παραπάνω) Η εξάρτηση έχει εδώ μετατοπιστεί στις ακτίνες, οι οποίες είναι ταυτόχρονα „νεύρα". Η „μη διαλυτή προσκόλληση νεύρων" είναι εδώ μάλιστα υποδειγματική. Αν αντιστρέψουμε τον ισχυρισμό του, δηλαδή αυτόν, στον οποίο δηλώνει πως οι ακτίνες δεν μπορούν πλέον να ξεφύγουν από αυτόν, στο αντίθετό του, τότε αυτός είναι εκείνος, στον οποίο συμβαίνει η εξάρτηση. Οι περιγραφές της „βλάβης της σωματικής ακεραιότητας μέσω των θαυμάτων" – όπως ονόμασε ο Σρέμπερ το 11ο κεφάλαιό του - , εκφράζουν σαφώς το συναίσθημα της αδυναμίας και της έκδοσής του σε ένα υπερισχύον αντικείμενο, το οποίο ισχύει και για την μητέρα. Πρόκειται εδώ για χειραγωγήσεις (θαύματα), που εισήλθαν στο σώμα του μέσω διαφορετικών μορφών ακτινοβολίας (ψυχές, νεύρα). „Ένα παρόμοιο θαύμα ήταν το λεγόμενο `*Θαύμα του κόκκυγα*` , στο οποίο οι κάτω σπόνδυλοι βρισκόταν επίσης σε επώδυνη κατάσταση τύπου καταστροφής των οστών. Ο στόχος ήταν, να μου γίνει αδύνατο να καθήσω ή να ξαπλώσω. … όταν περπατούσα, προσπαθούσε να με αναγκάσει να ξαπλώσω και όταν ξάπλωνα, να με ξεσηκώσει από την κλίνη." (1,112)

Επιπλέον υφίσταται η συνεχής, σχεδόν παρανοϊκή σχέση μεταξύ του Σρέμπερ και της παλαιάς επιθυμίας του για ενότητα με την μητέρα.

Εάν ο ήλιος (ή οι ακτίνες του) λόγω της δραστηριότητάς του χλωμάνει, τότε μπορεί αυτή η επιθετική επιδίωξη για ναρκισσιστική αυτο-επέκταση να ισχύει και σχετικά με την μητέρα και μάλιστα ως αντίδραση στο βίωμα της εξάρτησης από αυτήν. Εδώ χρησιμοποιεί μια παραλλαγή της επιθετικότητας, της οποίας στόχος είναι, να υποτιμήσει το αντικείμενο, υιοθετώντας μια περιφρονητική, αποτρόπαια στάση απέναντι του. Σύμφωνα με την Έντιτ Γιάκομπσον προκύπτει ως „«η πανταχού παρούσα απάντηση σε βιωματικές εμπειρίες προσβολής και απογοήτευσης και έχει την προέλευσή της στην έκκριση και πνιγμό του παιδιού στην ανεπιθύμητη και στην άρνηση της προσφοράς τροφής»." (5,111) Ως μικρό παιδί όμως ο Σρέμπερ δεν θα μπόρεσε να κάνει χρήση αυτού του τύπου της επιθετικότητας. Γιατί με την εντελώς αυστηρή διαπαιδαγώγηση στα πρώιμα παιδικά χρόνια, ο πατέρας πολύ προφανώς τον επηρέασε πνίγοντας τέτοιες εκφράσεις πριν καν ακόμη εξωτερικευτούν.

Die Sonne als mütterliches Objekt

Wie oben bereits erwähnt, gehe ich davon aus, das eine Regression zur präödipalen Phase stattgefunden hat, in der ein nicht zu kalkulierendes Hin und Her zwischen der Einstellung passiver, ohnmächtiger Abhängigkeit des eigenen Machtbereichs vor sich geht, wobei es zudem gilt, die Liebesobjekte zu kontrollieren. (5;55) Fasse ich nun die Sonne als omnipotente Mutter auf, so scheint zunächst einmal nichts darauf hinzuweisen, das Schreber sich in passiver, hilfloser Abhängigkeit von ihr erlebt, wenn da nicht die Strahlen wären und dieser merkwürdig zweigeteilte Gott (s.o.) Die Abhängigkeit ist hierbei auf die Strahlen, die gleichzeitig „Nerven" sind, verschoben. Der „unlösbare Nervenanhang" ist dafür geradezu beispielhaft. Verkehrt man seine Behauptung, nämlich die, das die Strahlen nicht wieder von ihm loskommen können, in ihr Gegenteil, dann ist er derjenige, dem Abhängigkeit widerfährt. Die Schilderungen der „Schädigung der körperlichen Integrität durch Wunder" – wie Schreber sein 11. Kapitel betitelt hat - , vermitteln deutlich ein Gefühl von Machtlosigkeit und Ausgeliefertsein an ein übermächtiges Objekt, welches eben auch bezüglich der Mutter gilt. Es geht darin um Manipulationen (Wunder), die seinem Körper durch verschiedene Formen von Strahlen (Seelen, Nerven) zuteil werden. „Ein ähnliches Wunder war das sog. `*Steißwunder*` , bei diesem waren die untersten Rückenwirbelknochen in einem wohl ebenfalls knochenfraßartigen schmerzhaften Zustande begriffen. Der Zweck war, mir auch das Sitzen oder Liegen unmöglich zu machen. … wenn ich ging, suchte man mich zum Liegen zu zwingen und wenn ich lag, von dem Lager wieder aufzujagen." (1;112 f.)

Weiterhin ist die ständige, geradezu paranoide Verbindung zwischen Schreber und den Strahlen Ausdruck für den alten Wunsch nach Einssein mit der Mutter.

Wenn die Sonne (bzw. ihre Strahlen) aufgrund seiner Aktivität bleich wird, dann kann dieses agressive Streben nach narzißtischer Selbstexpansion auch im Hinblick auf die Mutter gelten und zwar als Reaktion auf die erlebte Abhängigkeit von ihr. Dabei bedient er sich einer Variante der Agression, deren Bestreben es ist, das Objekt abzuwerten, indem er ihm gegenüber eine geringschätzige, herabsetzende Haltung einnimmt. Nach Edith Jacobson entsteht sie als „die ubiquitäre Antwort auf infantile Frustrations-, Kränkungs- und Enttäuschungserlebnisse und hat ihren Ursprung in der Spuck- und Würgreaktion des Kindes auf unerwünschte und von ihm abgelehnte Nahrungszufuhr." (5;111) Als Kleinkind wird Schreber von dieser Agressionsform aber kaum Gebrauch gemacht haben können. Denn durch totalen Drill bereits in der frühesten Kinderstube, nahm sein Vater mit ziemlicher Wahrscheinlichkeit Einfluß darauf, derartige Lebensäußerungen bereits im Keime zu ersticken.

Την σχέση μεταξύ πατέρα και γιου, την οποία σχολαστικότατα αναπαρήγαγε ο W. G. Niederland στις εκτενείς μελέτες του, (6,61-150) θα ήθελα να περιγράψω εδώ μόνο εν συντομία. Βγάζει το συμπέρασμα, πως ο πατέρας του Σρέμπερ, ο οποίος δουλεύει φιλόδοξα έως φανατικά για να τελειοποιήσει διανοητικά και σωματικά μέσω των οδηγιών του την ανθρωπότητα– προπάντων σε εκπαιδευτικά θέματα –, υλοποίησε και δοκίμασε „στο σώμα του γιου του" τις ιδέες και τις τεχνικές του. Το κατά πόσον όμως οι „καταχρήσεις" του πατέρα εφαρμόστηκαν στα δικά του παιδιά, όπως αυτός απαίτησε ως συγγραφέας των βιβλίων του περί διαπαιδαγώγησης και φροντίδας της υγείας, δεν μπορεί κατά την γνώμη μου να αποδειχτεί επαρκώς. (6,99) Το γεγονός ότι παρενέβη σε μητρικά θέματα παιδικής ανατροφής και φροντίδας και πως τα επειγόντως συνιστώμενα μέτρα του ήταν καταναγκαστικά και σαδιστικά, είναι προφανές λόγω του συλλεγόμενου υλικού. Σε ποιο βαθμό συνέβη αυτή η παρέμβαση, κατά πόσο προέρχονταν η επιρροή αυτή από τον πατέρα του Σρέμπερ, δηλ. κατά πόσο μπόρεσε να λειτουργικοποιήσει την γυναίκα του και τις νταντάδες με την δική του έννοια, είναι ένα ερώτημα που τίθεται εδώ. Ήταν όντως τόσο παρών όσο θα έπρεπε να είναι, για να στελεχώσει αναπαραστάσεις της μητρικής παντοδυναμίας ή μήπως προσωποποιούσε εκείνον, που βρισκόταν „σε μεγαλύτερη… ίσως τεράστια απόσταση"; (1,64)

Ο Δρ. Ντάνιελ Μόριτς Σρέμπερ (Dr. Daniel Moritz Schreber) ακολουθούσε επιμελώς την επαγγελματική του σταδιοδρομία ως ιατρός και επιστήμονας, ο οποίος επίσης δημοσίευε τα ευρήματά του. Όταν το τρίτο του παιδί Ντάνιελ Πάουλ έγινε δύο χρόνων, αυτός είχε διοριστεί – 36χρονος τότε – διευθυντής του ορθοπεδικού ινστιτούτου της Λειψίας, όπου επέδειξε μεγάλο επαγγελματικό ενθουσιασμό. Ένας άντρας λοιπόν, που άφησε την οικογένειά του („τον κόσμο που ο ίδιος δημιούργησε") „γενικά στη μοίρα της." (2,14) Με άλλα λόγια: σίγουρα είχε λίγο χρόνο, για να υλοποιήσει ο ίδιος προσωπικά τα σχέδιά του διαπαιδαγώγησης και φροντίδας. Για τα καθήκοντα αυτά ήταν αρμόδια η γυναίκα του και η εκάστοτε νταντά. Εάν ισχύει, πως το παιδί Ντάνιελ Πάουλ αντιλαμβανόταν την μητέρα του „ως την πρόθυμη και δραστήρια συμπράττουσα στις πατρικές πρακτικές, την χειραγώγηση και τον εξαναγκασμό ", και μάλιστα από την πρώιμη παιδική ηλικία, τότε γίνεται κατανοητή επίσης η φαντασία του μετέπειτα ασθενούς σχετικά με τον ήλιο. (6,129)

Εάν αντικαταστήσω στην παρατήρησή του τον ήλιο με την μητέρα, τότε το τροποποιημένο κείμενο θα είχε ως εξής: „Εν πάση περιπτώσει η φωτεινή και θερμή δύναμη της <u>μητέρας</u>, που είναι η αιτία όλης της οργανικής ζωής στην γη, μπορεί να θεωρηθεί μόνο ως έμμεση έκφραση της ζωής του Θεού … ." (1,12) „Εδώ καλώ την <u>μητέρα</u> μόνο ως εργαλείο της πρώτης έκφρασης της θείας δύναμης της θέλησης … ." (1,13) Διαβάζοντάς το έτσι, φαίνεται τώρα η μητρική πλευρά, η οποία συμπεριφέρεται, πλήρως κατά τους κανόνες του πατέρα - `Θεού` και της ` θείας δύναμης της θέλησης ` - , προς τον γιο της – μέρος της `οργανικής ζωής στη γη`.

Das Verhältnis zwischen Vater und Sohn, das W. G. Niederland in seinen umfangreichen Studien gründlichst rekonstruiert hat, (6;61-150) möchte ich hier nur kurz umreißen. Er kommt dabei zu dem Ergebnis, das Schrebers Vater, der ehrgeizig bis fanatisch daran arbeitet die Menschheit durch seine Anleitungen – vor allem in Erziehungsfragen – geistig und körperlich zu perfektionieren, „am Körper seines Sohnes" seine Ideen und Techniken umsetzte und ausprobierte. Ob die „Übergriffe" des Vaters aber hinsichtlich seiner eigenen Kinder derart realisiert wurden, wie er es als Verfasser seiner Erziehungs- und Gesundheitspflegebücher forderte, kann meines Erachtens nach nicht als ausreichend erwiesen gelten. (6;99 ff.) Das er sich in mütterliche Belange der Kindererziehung und –pflege einmischte, und seine eindringlich empfohlenen Maßnahmen hierzu zwanghaft und sadistisch waren, liegt aber aufgrund des zusammengetragenen Materials sicher auf der Hand. In welchem Maße diese Einmischung erfolgte, wie weit der Einfluß von Schreber sen. ging, d.h. inwieweit er seine Frau und die Kindermädchen in seinem Sinne funktionalisieren konnte, diese Frage stellt sich hier. War er tatsächlich so präsent wie er hätte sein müssen, um Repräsentanzen mütterlicher Omnipotenz zu besetzen oder verkörperte er nicht eher den, der „sich … in größerer, vielleicht … kolossaler Entfernung" hielt ? (1;64)

Denn Dr. Daniel Moritz Schreber verfolgte geflissentlich seine berufliche Karriere als Arzt und Wissenschaftler, der seine Erkenntnisse auch zu veröffentlichen pflegte. Als sein drittes Kind Daniel Paul zwei Jahre alt war, wurde er – 36-jährig – Direktor des orthopädischen Instituts Leipzig, wo er ebenfalls großes Engagement aufbrachte. Ein Mann also, der seine Familie („die von ihm geschaffene Welt") „im allgemeinen sich selbst überließ." (2;14) Mit anderen Worten: er hatte sicher wenig Zeit seine Erziehungs- und Pflegekonzepte persönlich zu realisieren. Für diese Aufgabe waren seine Ehefrau und das jeweilige Kindermädchen zuständig. Wenn es zutrifft, das das Kind Daniel Paul seine „Mutter wahrscheinlich als die bereitwillige und aktiv Beteiligte an den väterlichen Praktiken, Manipulationen und Zwangsmaßnahmen wahrgenommen haben muß", und zwar vom frühen Säuglingsalter an, dann wird auch die Phantasie des späteren Patienten bezüglich der Sonne verständlich. (6;129)

Ersetze ich in seiner Betrachtung die Sonne durch die Mutter, dann lautet der veränderte Text wie folgt: „Jedenfalls ist die licht- und wärmespendende Kraft der <u>Mutter</u>, vermöge deren sie Ursache alles organischen Lebens auf der Erde ist, nur als eine mittelbare Lebensäußerung Gottes anzusehen … ." (1;12) „Dabei nenne ich die <u>Mutter</u> nur als das der Erde zunächst gelegene Werkzeug der Äußerung der göttlichen Willensmacht … ." (1;13) Derart gelesen, zeigt sich nun die mütterliche Seite, die, ganz nach den Vorschriften des Vaters - `Gott` und `göttliche Willensmacht` - , sich ihrem Sohn – Teil des `organischen Lebens auf der Erde` - gegenüber verhält.

Αν προσθέσω τώρα την θορυβώδη συμπεριφορά του Σρέμπερ προς τον ήλιο, αυτός κατευθύνεται έτσι εναντίον της μητέρας, η οποία δεν ανταποκρίνεται στις ναρκισσιστικές του ανάγκες, γιατί αυτή είναι η `αιτία *όλης* της οργανικής ζωής`. Δεν είναι μόνο εκεί για αυτόν, οι δοτικές της ιδιότητες δεν απευθύνονται μόνο σε αυτόν, από την άποψη αυτή είναι ένα απογοητευτικό αντικείμενο. Οι πέρα-δώθε κινήσεις των επιθετικών και εκ του λίμπιντο δυνάμεων μεταξύ των εικόνων του εαυτού και των αντικειμένων – για τις οποίες μιλήσαμε και παραπάνω – προκαλούν όχι μόνο την μετάδοση της απογοήτευσης και υποτίμησης μέσω των αντικειμένων στον εαυτό. Η συνοδευτική ναρκισσιστική προσβολή και η υποτίμηση του εαυτού, θα οδηγήσουν με την σειρά τους σε υποτίμηση των αντικειμένων αγάπης και σε μια απογοήτευση. (βλ. επ. 5,117)

Η επιθετικότητα του Σρέμπερ, που είχε προκληθεί από την ψυχοπλακωτική μητέρα, προκαλεί σε αυτόν όμως πάλι φοβίες αντιποίνων, πως δηλαδή θα τιμωρηθεί από αυτήν. Αυτοί οι φόβοι αντιποίνων πρεπει να αποφευχθούν, γιατί διαφορετικά ο εαυτός απειλείται με εξαφάνιση. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε πως είναι οικοδομημένη η υπεράσπιση αυτή, μου φαίνεται σημαντικό να εξηγήσω, για τι είδους φόβους πρόκειται εδώ. Κατά την γνώμη μου είναι φόβοι, που είναι χαρακτηριστικοί για την προ-οιδιπόδεια φάση και μάλιστα τέτοιοι, „της απώλειας των ισχυρών, υποστηρικτικών και προστατευτικών αντικειμένων αγάπης ή της αγάπης αφενός και … φόβοι απώλειας της ισχυρής και ανεκτίμητης ιδιοκτησίας, των περιττωμάτων αφετέρου.“ Σχετικά με αυτό είναι „οι φόβοι, που προέρχονται από τους πρώτους σχηματισμούς αντίδρασής του: να εκτίθεται, να πέσει σε δυσμένεια, να απορρίπτεται και να περιφρονείται.“ (5;115) Αλλά αντί να βλέπει τον εαυτό του να εκτίθεται σε τέτοια εκδίκηση εκ μέρους της μητέρας, προβάλλει την από αυτήν αναμενόμενη σκληρότητα κατά του ατόμου του, κι εδώ παίρνει την θέση της, στη θέση της. Έτσι, όπως λειτουργεί ο ήλιος, κατά τον τρόπο που αναφέρθηκε πολλαπλά. Δεν τον υποτιμά έτσι μόνο ως „εργαλείο“ του Θεού (δηλαδή του πατέρα), τον θεωρεί άπνοο, νεκρό , άδειο αντικείμενο, αλλά επίσης τον ξεγυμνώνει, τον εκθέτει, δηλαδή τον ντροπιάζει. Αν αντιστρέψω δηλαδή το χλώμιασμα των ακτίνων του (μέσω της παντοδυναμίας του) στο αντίθετο, τότε σημαίνει αυτό επίσης, πως κοκκινίζει από ντροπή. Έτσι δεν αποκρούει μόνο αυτά που εκείνος του έδωσε, όπως την θερμότητά του, την οποία κατά κάποιο τρόπο θα μπορούσε να ενσωματώσει και να υιοθετήσει. Πέραν τούτου τον εκθέτει, τον αποκαλύπτει και εξακριβώνει εδώ πως δεν έχει αυτό που σημαίνει πραγματική δύναμη – με την έννοια της δημιουργίας– : το πέος. Στο σημείο αυτό επαναλαμβανω για ακόμη μια φορά το τσιτάτο από την ιατρική γνωμοδότηση: „ … στον κήπο ο ασθενής στεκόταν πολλή ώρα ακίνητος σε ένα σημείο, κοιτάζοντας κατευθείαν στον ήλιο και κάνοντας παράλληλα γκριμάτσες ή βρίζοντας τον ήλιο με απειλές και βρισιές, επαναλαμβάνοντας συνήθως μια μόνο και την ίδια φράση άπειρες φορές, φωνάζοντάς του, να τον φοβάται, αυτόν, τον πρόεδρο Σρέμπερ, … .“ (βλ. παρ.)

Ziehe ich nun noch Schrebers lärmendes Verhalten gegen die Sonne hinzu, so ist es gegen die Mutter gerichtet, die seinen narzißtischen Bedürfnissen nicht gerecht wird, denn sie ist Ursache `Ursache *alles* organischen Lebens`. Sie ist nicht allein für ihn da, ihre gebenden Eigenschaften sind nicht nur auf ihn gerichtet, in dieser Hinsicht ist sie ein enttäuschendes Objekt. Die Hin- und Herbewegungen der libidinösen und agressiven Kräfte zwischen Selbst- und Objektimagines – von denen bereits weiter oben die Rede war – bewirken aber nicht nur, daß Enttäuschtsein und Abwertung durch die Objekte sich direkt auf das Selbst übertragen. Die damit einhergehende narzißtische Kränkung und Abwertung des Selbst, werden in der Umkehr eine Abwertung der Liebesobjekte und eine Enttäuschung an ihnen nach sich ziehen. (s.a. 5;117)

Die Agressionen Schrebers, hervorgerufen durch die frustrierende Mutter, schüren bei ihm aber wiederum Vergeltungsängste, von dieser nun bestraft zu werden. Diese Vergeltungsängste gilt es abzuwehren, da sonst das Selbst von Vernichtung bedroht ist. Um nachvollziehen zu können wie diese Abwehr aufgebaut ist, erscheint es mir wichtig zu erläutern, um welche Art von Ängsten es sich hierbei handeln könnte. Meiner Ansicht nach sind es Ängste, die für die präödipale Phase charakteristisch sind und zwar solche, „vor Verlust der mächtigen, unterstützenden und beschützenden Liebesobjekte oder deren Liebe einerseits und … Ängste vor dem Verlust seines mächtigen unschätzbaren Besitzes, des Kots andererseits.“ Daran geknüpft sind „die Ängste, die aus seinen ersten Reaktionsbildungen stammen: bloßgestellt zu werden, in Ungnade zu fallen, verachtet und abgewiesen zu werden.“ (5;115) Aber anstatt sich einer derartigen Rache durch die Mutter ausgesetzt zu sehen, projiziert er die im Grunde genommen von ihr zu erwartende Grausamkeit gegen seine Person auf sie, dabei nimmt er ihren Platz ein, setzt sich an ihre Stelle. So, wie auch die Sonne in der bereits mehrfach erwähnten Weise reagiert. Er wertet sie damit nicht nur zum „Werkzeug“ Gottes (also des Vaters) ab, betrachtet sie als lebloses, leeres Objekt, sondern er stellt sie zudem auch noch bloß, d.h. er beschämt sie. Verkehre ich nämlich das Erbleichen ihrer Strahlen (durch seine Allmacht) ins Gegenteil, dann bedeutet es auch, das sie vor Scham errötet. So weist er nicht nur das zurück, was sie ihm gegeben hat, wie ihre Wärme, die er sich gewissermaßen einverleiben könnte. Hinzu kommt, das er sie bloßstellt, sie entblößt und dabei triumphierend feststellt, das sie das was wirkliche Macht – im Sinne von Erschaffen – bedeutet, nicht hat: den Penis. Ich wiederhole dazu noch einmal das Zitat aus dem ärztlichen Gutachten: „ … im Garten pflegte der Kranke lange Zeit regungslos auf einer Stelle zu stehen, gerade in die Sonne zu blicken, dazu … überlaut, oft geradezu brüllend die Sonne mit Droh- und Schimpfworten anzuschreien, gewöhnlich ein und dieselbe Phrase unzählige Male zu wiederholen, ihr zuzurufen, das sie sich vor ihm fürchte, vor ihm dem Senatspräsidenten Schreber sich verkriechen müsse … .“ (s.o.)

„ Οι ακτίνες του χλωμαίνουν μπροστά μου, όταν απευθύνομαι προς αυτές μιλώντας τες δυνατά. Μπορώ άνετα να βλέπω τον ήλιο και θαμπώνομαι από αυτόν μόνο σε μικρό βαθμό … .`“ (1,98 βλ. επ. παρ.) Ήδη εδώ γίνεται όμως η οιδιπόδεια σύγκρουση αισθητή, (αν και κάτω από διαφορετικούς οιωνούς) όπου το εξαιρετικά πολύτιμο γεννητικό όργανο καταλαμβάνει το επίκεντρο του φόβου. (βλ. επ. 5,115) Το ότι ο ήλιος θα έπρεπε να τον φοβάται και να κρύβεται από αυτόν, μπορεί να προέρχεται από διαφορετικές φάσεις ή επίπεδα ανάπτυξης. „Τέτοιες ασυνείδητες και συνειδητές περιφρονητικές και υποτιμητικές σκέψεις, συναισθήματα και παρορμήσεις … αυξάνονται υπό την επιρροή … την ανακάλυψη της διαφοράς των φύλων και επεκτείνονται … . Οι στοματικές, πρωκτικές και γεννητικες μορφές επιθετικής υποτίμησης συνδυάζονται μεταξύ τους και το παιδί μπορεί να βιώσει τα υποβαθμισμένα του αντικείμενα της αγάπης, είτε ως αδύναμα και κενά ή ως βρώμικα και αηδιαστικά ή ως κατεστραμμένα και ευνουχισμένα.“ (5,116) Η ψευδαίσθησή του για το χλώμιασμα των ακτίνων του ήλιου του αποδεικνύει την αδυναμία του και ταυτόχρονα την δύναμή του επί του μητρικού αντικειμένου της αγάπης. Έτσι αποκαλύπτεται ο ήλιος ως μη ζωντανός. Η ανακάλυψη της έλλειψης πέους του ήλιου οδηγεί μάλιστα τόσο μακριά, που να αναγνωριζεται μόνο ως „ζωντανό ον ή όργανο ενός ανώτερου όντος που στέκεται πίσω του“. (1,13) Πέραν τούτων – και αυτό είναι εδώ το κεντρικό οιδιπόδειο θέμα – είναι γι΄ αυτόν η αντίπαλος, εφόσον αποτελεί τον „*σταθμό*“, το στήριγμα για την ζωή επί της γης, επίσης γιατί τον έχρισε ο Θεός γι΄αυτό. Επειδή τελικά είναι „μια γονιμοποίηση από τις θεϊκές ακτίνες με σκοπό την δημιουργία νέων ανθρώπων“ η μέγιστή του επιθυμία. (1,123) Με αυτόν τον τρόπο παίρνει την θέση της μητέρας του. Αφαιρεί την εξουσία από τον ηλιο και τον ντροπιάζει, πράγμα που υπό την ευρύτερη έννοια ισοδυναμεί με εξάλειψη. Ωστόσο δεν θέλω να διεισδύσω εδώ περισσότερο στην ευρύτερη σημασία του οιδιπόδειου συμπλέγματος, θέλω μόνο να προσθέσω μια τελική παρατήρηση. Η αδυναμία του Ντάνιελ Πάουλ Σρέμπερ, να υποστηρίξει πραγματικά την αρσενική του ταυτότητα, έγκειτο στο ότι, συνεχώς τον εμπόδιζε η επιθυμία του „να είναι ένα γύναιο, που κατά την συνουσία να βρίσκεται κάτω“. (1,30 βλ. επ. 2,168) Η ομοφυλοφιλική του στάση, η οποία λογικά θα έπρεπε να είχε οδηγήσει στην αποδοχή των θηλυκών στοιχείων της ταυτότητάς του, θα μπορούσε να επιζήσει μόνο στο παράλογο.

„ Ihre Strahlen erbleichen vor mir, wenn ich gegen dieselbe gewendet laut spreche. Ich kann ruhig in die Sonne sehen und werde davon nur in bescheidenem Maße geblendet … .“ (1;98 s.a.o.) Hier macht sich aber der ödipale Konflikt bereits bemerkbar, (wenn auch unter anderen Vorzeichen) wobei das nun überaus wertvolle Genitalorgan den zentralen Punkt der Angst einnimmt. (s.a. 5;115) Das die Sonne sich vor ihm fürchten und verkriechen müsse, kann dabei verschiedenen Entwicklungsphasen bzw. Ebenen entstammen. „Solche unbewußten und bewußten verachtungsvollen und geringschätzigen Gedanken, Gefühle und Impulse … nehmen unter dem Einfluß … der Entdeckung des Geschlechtsunterschieds zu und breiten sich aus … . Orale, anale und genitale Formen agressiver Abwertung werden kombiniert, und das Kind kann seine degradierten Liebesobjekte entweder als schwach und leer oder als schmutzig und ekelhaft oder als zerstört und kastriert erleben.“ (5;116) Seine Illusion vom Erbleichen ihrer Strahlen beweist ihm ja ihre Schwäche und zugleich seine Macht über das mütterliche Liebesobjekt. Damit wird sie ja auch als nicht lebendig entlarvt. Die Entdeckung der Penislosigkeit der Sonne führt dann sogar soweit, das sie nur noch „als belebtes Wesen oder Organ eines noch hinter ihr stehenden höheren Wesens“ erkennbar ist. (1;13) Desweiteren – und das ist hier die zentrale ödipale Thematik – stellt sie für ihn die Rivalin dar, insofern sie als „*Station*“, als Haltepunkt immerhin Grund für das leben auf der Erde ist, gerade auch weil sie durch Gott dazu befähigt ist. Denn letztendlich ist „eine Befruchtung durch göttliche Strahlen zum Zwecke der Erschaffung neuer Menschen“ sein sehnlichster Wunsch. (1;123) Damit setzt er sich an Stelle der Mutter. Er entmachtet und beschämt die Sonne, was im weiteren Sinne einer Beseitigung gleichkommt. Auf die weiterreichende Bedeutung des ödipalen Komplexes möchte ich hier aber nicht näher eingehen, sondern nur noch eine abschließende Bemerkung hinzufügen. Das Unvermögen Daniel Paul Schrebers, seine männliche Identität tatsächlich zu behaupten, lag darin, das ihm dabei immer wieder sein Wunsch „ein Web zu sein, daß im Beischlaf unterliegt“, in die Quere kam. (1;30 s.a. 2;168) Seine homosexuelle Einstellung, die konsequenterweise zu einem Akzeptieren der weiblichen Anteile seiner Identität hätte führen müssen, konnten aber nur im Irrationalen fortleben.

Επίλογος

Με την εργασία μου αυτή κατάφερα, έτσι τουλάχιστον ελπίζω, να φιλτράρω τα μητρικά στοιχεία από το βιβλίο „Απομνημονεύματα ενός νευροπαθούς“ του Ντάνιελ Πάουλ Σρέμπερ, αν και μόνο αποσπασματικά και παραδειγματικά, και να εξηγήσω την σημασία τους. Προπάντων θέλησα να δώσω έμφαση στην μοιραία του σχέση με το αρχικό του αντικείμενο αγάπης, την μητέρα, και να εξηγήσω εδώ στη συνέχεια την γνώμη μου μιας προβληματικής σχέσης. Στο σημείο αυτό πρέπει όμως να πω, πως αφενός στο πρωτότυπο κείμενο του Σρέμπερ βρέθηκα αντιμέτωπη με τα όρια της κατανόησής μου λόγω των αφάνταστα μεγάλων του φαντασιώσεων. Και αφετέρου έπρεπε να κάνω την εμπειρία, του πόσο δυσκολεύτηκα να το επεξεργαστώ αντικειμενικά. Δεν ήθελα επ᾽ ουδενί να κάνω περίληψη των φαντασιώσεών του έτσι, ώστε να προκύψουν ανακρίβειες. Και ακριβώς αυτή η πρόθεσή μου αποδείχθηκε επανειλημμένα ως σχεδόν αδύνατη, γιατί ο συγγραφέας όχι μόνο έχει την τάση αυτές συχνά να τις εξηγεί λεπτομερέστατα, αλλά και τις συνδέει συνεχώς μεταξύ τους, κάνοντας πέραν τούτου ασαφείς τις αντιφάσεις. Έτσι, οι αμφιλεγόμενες συμπεριφορές πηγαίνουν χέρι-χέρι με ασυνείδητα συμβιωτικές παραληρηματικές φαντασιώσεις που φαίνονται να χλευάζουν οποιαδήποτε περιγραφή, η οποία προκύπτει υπό την προϋπόθεση της λογικής, εξ ου και καταλογίζεται στην αρχή της πραγματικότητας.

Schlußwort

Mit dieser Arbeit ist es mir, so hoffe ich, gelungen, die mütterlichen Anteile aus den „Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken“ von Daniel Paul Schreber, obzwar nur ansatzweise und exemplarisch, herauszufiltern und deren Bedeutung darzulegen. Vor allem seine schicksalshafte Beziehung zu seinem frühesten Liebesobjekt, der Mutter, sollte dabei zum Tragen kommen und das Fortwirken dieser meiner Meinung nach problematischen Beziehung erläutert werden. Dabei mußte ich feststellen, daß mich zum einen der Originaltext von Schreber immer wieder mit den Grenzen meines Verständnisses für seine unglaublichen Größenphantasien konfrontierte. Zum anderen mußte ich die Erfahrung machen, wie schwer ich mich tat, diesen einer sachlichen Bearbeitung zu unterziehen. Auf keinen Fall wollte ich Gefahr laufen seine Vorstellungen so zusammenzufassen, daß ihnen dadurch Ungenauigkeit widerfahren könnte. Gerade dieses Vorhaben erwies sich wiederholt als nahezu unmöglich, da der Autor nicht nur dazu tendiert dieselben häufig bis ins haarkleinste Detail auszuführen, sondern sie permanent miteinander verknüpft und zudem Widersprüchlichkeiten verundeutlicht. So gehen ambivalente Einstellungen einher mit unbewußt symbiotischen wahnhaften Phantasien, die jeder Beschreibung zu spotten scheinen, die unter der Prämisse der Vernunft – daher dem Realitätsprinzip unterstellt – zustande kommen soll.

Κατάλογος βιβλίων

(1) Σρέμπερ, Ντάνιελ Πάουλ (1903): Απομνημονεύματα ενός ψυχοπαθούς. Σε: Bürgerliche Wahnwelt περί το χίλια εννιακόσια. Εκδότες Von Peter Heiligenthal και Reinhard Volk. Βίσμπαντεν: Focus 1973.

(2) Φρόυντ, Σίγκμουντ (1911): Ψυχοαναλυτικές παρατηρήσεις για την αυτοβιογραφική περίπτωση της παράνοιας (dementia paranoides). σε: Freud-Studienausgabe τόμος VII. Frankfurt a.M.: Fischer 1989.

(3) Άμπραχαμ, Καρλ (1909): Όνειρο και μύθος. Μια μελέτη για την ψυχολογια των λαών. Από το: Gesammelte Schriften σε δύο τόμους. τόμος II. Έκδοση και εισαγωγή του j. Cremerius. Frankfurt a. Main: Fischer 1982.

(4) Κερένυ, Καρλ (1956): Η μυθολογία των Ελλήνων. Οι θεοί και η ιστορια της ανθρωπότητας. Ζυρίχη: Ρήνος.

(5) Γιάκομπσον, Έντιτ (1964): Ο εαυτός και ο κόσμος των αντικειμένων. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1978.

(6) Νίντερλαντ, Γουίλιαμ Γ. (1974): Η περίπτωση Σρέμπερ. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1978

Μετάφραση στην ελληνική γλώσσα από την Δρ. Ελένη Γιαννιού.

Literaturverzeichnis

(1) Schreber, Daniel Paul (1903): Denkwürdigkeiten eines Nervenkranken. In: Bürgerliche Wahnwelt um Neunzehnhundert. Hrsg. Von Peter Heiligenthal und Reinhard Volk. Wiesbaden: Focus 1973.

(2) Freud, Sigmund (1911): Psychoanalytische Bemerkungen über einen autobiographisch beschriebenen Fall von Paranoia (dementia paranoides). In: Freud-Studienausgabe Bd. VII. Frankfurt a.M.: Fischer 1989.

(3) Abraham, Karl (1909): Traum und Mythos. Eine Studie zur Völkerpsychologie. In: Gesammelte Schriften in zwei Bänden. Bd. II. Hrsg. Und eingeleitet von j. Cremerius. Frankfurt a. Main: Fischer 1982.

(4) Kerenyi, Karl (1956): Die Mythologie der Griechen. Die Götter und Menschheitsgeschichten. Zürich: Rhein.

(5) Jacobson, Edith (1964): Das Selbst und die Welt der Objekte. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1978.

(6) Niederland, William G. (1974): Der Fall Schreber. Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1978

Hannover 2004